

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

**Volnočasové aktivity na vybraných památkových
objektech ve správě Národního památkového ústavu,
územní památkové správě v Českých Budějovicích**

Bc. Ivana Šmausová

České Budějovice 2022

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

studijní program Pedagogika volného času

Diplomová práce

**Volnočasové aktivity na vybraných památkových
objektech ve správě Národního památkového ústavu,
územní památkové správě v Českých Budějovicích**

Bc. Ivana Šmausová

Vedoucí práce:

prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Katedra teologických věd

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

České Budějovice 2022

Děkuji vedoucímu své práce prof. ThLic. PaedDr. Martinovi Weisovi, Th.D. za věcné a cenné připomínky a rady včetně profesionálního metodického vedení mé práce. Děkuji také Mgr. Karlu Matáskovi za laskavou pomoc a inspiraci při bádání v knihovně a archivech NPÚ. Nemały dík patří rovněž Mgr. Vendule Hnojské a Mgr. Vladimíru Hirtovi.

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce, a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, březen 2022

.....

„Všem lidem prospívá dopřát čas od času duši uvolnění. Odpočinek obnovuje totiž duševní sílu a veselá nálada volna rozežene každý smutek.“

Lucius Annaeus Seneca

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	VOLNÝ ČAS V MINULOSTI SE ZAMĚŘENÍM NA HISTORICKÁ SÍDLA	3
2.1	Státní památkové objekty a jejich správa	3
2.2	Volný čas v současnosti a v minulosti	4
2.3	Život na hradě	6
2.4	Život na zámku	13
2.5	Život v benediktinském klášteře	18
3	HISTORIE VYBRANÝCH PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ V PLZEŇSKÉM KRAJI	22
3.1	Hrad Švihov	22
3.2	Pověst	27
3.3	Klášteř Kladruby u Stříbra	27
3.4	Legenda o založení klášteře	32
3.5	Zámek Manětín	33
3.6	Pověst o karbanici Lažanské	37
4	NÁVRH RÁMCOVÉHO PLÁNU PRO VOLNOČASOVÉ AKTIVITY SPOJENÉ S UVEDENÝMI OBJEKTY	38
4.1	Rámcový plán využitelný pro hrad, zámek i klášter	39
5	NÁVRH PROJEKTU: PROHLÍDKOVÁ TRASA NA HRADĚ ŠVIHOV	41
6	ZÁVĚR	64
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65
7.1	Archivní fondy	65
7.2	Tištěné prameny	65
7.3	Monografie	65
7.4	Elektronické zdroje	68

8	ABSTRAKT	69
9	ABSTRACT	70
10	PŘÍLOHY	71

1 ÚVOD

Česká republika se může právem pyšnit svým obrovským kulturním a historickým dědictvím. Ráz krajiny je neodmyslitelně tvořen nejen krásami přírody, ale také dochovanými historickými objekty v podobě hradů, zámků, klášterů, z nichž každý by mohl vyprávět o své minulosti. Ve své diplomové práci se chci zaměřit na trávení volného času v historickém kontextu, chtěla bych popsat, co se dělo mimo pracovní povinnosti na hradě Švihov, v klášteře Kladruby u Stříbra a na zámku Manětín.

Všechny tyto objekty, lokalizované v Plzeňském kraji, jsou v současné době ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích, kde pracuji jako referent majetkové správy v oddělení Správy mobiliáře a zámeckých knihoven.

Cílem mé práce je popsat problematiku volného času v minulosti se zaměřením na výše uvedené památkové objekty v Plzeňském kraji, s vystižením rozdílnosti trávení volného času s ohledem na typ stavby a způsob života v nich. Dalším cílem práce je shrnutí historie hradu Švihov, kláštera Kladruby u Stříbra a zámku Manětín se zaměřením na volnočasové aktivity v těchto objektech. Posledním cílem této práce je návrh rámcového plánu pro volnočasové aktivity spojené s uvedenými památkami včetně vypracování konkrétního projektu v podobě prohlídkové trasy na hradě Švihov.

Pro zpracování diplomové práce bude použita běžná metodologie historické práce, tzn, metoda přímá a komparativní. Badatelskou činností získané informace z archivů budu zpracovávat zejména přímou metodou, a to citováním z dochovaných pramenů a literatury a rovněž pomocí komparace odborné literatury. Větší část zpracování této práce bude shromažďování všech dostupných archivních pramenů, literatury a dalších zdrojů ke zvolenému tématu. Dále pak analýzy volnočasových aktivit v uvedených sídlech v minulosti a současnosti a syntéza získaných poznatků včetně zpracování zkušeností pracovníků Národního památkového ústavu.

Ve své práci plánuji pracovat s archivními prameny z archivu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni, dochovanými podklady a projekty, deponovanými ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích, které se týkají vybraných objektů. Jedná se především o stavebně historické průzkumy uvedených budov.

Pro lepší přehlednost a orientaci v textu budu práci strukturovat do kapitol a podkapitol. Text bude rozvržen do šesti kapitol včetně úvodu a závěru. Pro lepší pochopení volného času v minulosti se budu nejdříve detailněji zabývat problematikou volného času se zaměřením na tři typy historických sídel.

Stručně shrnutá historie vybraných památkových objektů v Plzeňském kraji, uspořádaná od nejstarších dob až do současnosti včetně popisu volnočasových aktivit jejich obyvatel, plánuji umístit do druhé a třetí kapitoly. Čtvrtou část práce vyplní rámcový plán pro prvotní přípravu volnočasových aktivit, prioritně použitelných pro všechny typy mnou zvolených a prezentovaných staveb.

Pátá kapitola představí finální těžiště mé práce, zde bude prezentován konkrétní návrh na trávení volného času návštěvníků památkového objektu v podobě volnočasových aktivit v areálu hradu Švihov. V závěrečné části pak budou shrnuty zkušenosti pracovníků Národního památkového ústavu, zejména územní památkové správy v Českých Budějovicích za podpory archivních materiálů z územního odborného pracoviště v Plzni.

Prameny pro zpracování diplomové práce jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů a literatury.

2 VOLNÝ ČAS V MINULOSTI SE ZAMĚŘENÍM NA HISTORICKÁ SÍDLA

2.1 Státní památkové objekty a jejich správa

Počátky státem zajišťované ochrany památek u nás spadají do poloviny 19. století, neboť 31. prosince 1850 byla při Ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných prací ustanovena Centrální komise pro výzkum a zachování stavitelských památek ve Vídni. Komise se zpočátku zabývala výhradně stavebními památkami, a proto jejími členy byli především architekti.¹ V roce 1872 došlo k jejímu přejmenování na Centrální komisi pro péči o památky a rozšíření tak její působnosti i na umělecké předměty. Komise však neměla z důvodu nepřijetí Památkového zákona téměř žádné pravomoci. Její funkce byla částečně jen dokumentační. Roku 1911 vznikl ve Vídni Památkový úřad a v roce 1918 došlo k ustanovení Zemského památkového úřadu pro České království, s tím, že Morava a Slezsko zůstaly i nadále pod správou vídeňského úřadu.

Po vzniku samostatného Československa vznikly Zemské památkové úřady se sídly v Praze a Brně, následně byl k těmto institucím také připojen komisariát v Bratislavě. V době protektorátu byla památková péče přiřazena pod úřad německého státního sekretáře. V osvobozené Československé republice na činnost Zemských památkových úřadů navázala Státní památková správa.

Předchůdcem dnešního Národního památkového ústavu (NPÚ) byl od roku 1958 Státní ústav památkové péče a ochrany přírody. Hlavní město mělo svoje Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody. Dalšími vzniklými institucemi se stala Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody, z nich nejstarší pracoviště se nacházelo od roku 1965 v Olomouci. V roce 1991 došlo k rozdělení památkové péče a ochrany přírody, kdy obor ochrany přírody byl převeden na nově vzniklé Ministerstvo životního prostředí a část ochrany památek, přejmenovaná na Státní ústav památkové péče připadla pod

¹WAGNER. V. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, s. 18.

Ministerstvo kultury. Od roku 2001 nastala změna názvu na Státní památkový ústav.

Současný Národní památkový ústav vznikl 1. ledna 2003 a všechna jednotlivá krajská střediska se stala územními odbornými pracovišti. V roce 2013 byly v rámci reorganizace NPÚ organizačně vyčleněny čtyři územní památkové správy, zajišťující chod a organizaci jednotlivých památkových objektů včetně návštěvnického provozu na zpřístupněných památkách ve správě NPÚ.²

Sídlem jedné ze čtyř územních památkových správ (ÚPS) je město České Budějovice. Územní památková správa Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích spravuje památky v kraji jihočeském, plzeňském a v Kraji Vysočina. Mnou zvolené tři různé typy historických objektů se nachází v Plzeňském kraji, konkrétně v okresech Klatovy (hrad Švihov), Tachov (klášter Kladruby) a Plzeň-sever (zámek Manětín).

Uvedené veřejnosti přístupné objekty jsem si vybrala proto, neboť je na nich možné provozovat volnočasové aktivity pro návštěvníky, kteří se rozhodnou trávit čas na historickém sídle a mají potřebu dozvědět se více o životě v minulosti. Zároveň získají příležitost na vlastní oči vidět dochované architektonické a umělecké dědictví.

2.2 Volný čas v současnosti a v minulosti

Teoreticky se jako jeden z prvních začal volným časem zabývat již Aristoteles, jehož pojetí ovlivnilo všechny klasické koncepty pro vyjádření volného času až do současnosti. Svým přístupem se tak právě tím, kdo volnému času přisoudil nejvyšší hodnotu přímo spojenou se svobodou a štěstím. Vzdělávání si kladlo za cíl připravovat společnost ke správnému a efektivnímu využití času.

² NPÚ: odborná a výzkumná organizace státní památkové péče v ČR s celostátní působností, prostřednictvím čtrnácti územních odborných pracovišť, čtyř územních památkových správ a čtyř metodických center vykonává a koordinuje odborné činnosti v oblasti státní památkové péče a jménem státu spravuje přes sto památkových objektů.

Aristotelovy názory následně sdíleli a rozvíjeli další známí myslitelé, jako např. Francis Bacon, Thomas More a Jan Amos Komenský.

„Volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem, a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů úzkosti.“³

V historii byly vedeny filozofické diskuse také o tom, co je vlastně čas. Jejich myšlenky byly následně rozvíjeny a analyzovány v psychologii, která se etablovala od konce 19. století. Tím se tisícileté dějiny posunuly od éry Aristotela až k myšlenkám Williama Jamese, tzn. do doby, kdy se začíná zkoumat lidská zkušenost v termínech „následnost a trvání času.“ Časové zařazení spadá mezi roky 1890–1926, později se hovoří o životním prostoru, který zahrnuje jedincovo pojetí minulosti, současnosti i budoucnosti.⁴

Historický kontext, vymezující volnočasové aktivity, jejichž dynamický rozvoj nastal až od šedesátých let minulého století, definuje ve své publikaci *Zájmové vzdělávání dospělých* Michal Šerák takto:

„Volný čas se stal společenskou hodnotou, ale zároveň i předmětem obchodu a součástí masové kultury, která je v jiném slova smyslu pokračováním kultury lidové, na rozdíl od ní však není tvořena zdola. Zatímco původní lidovou kulturu vytvářeli lidé pro sebe, masovou kulturu vytvářejí profesionálové pro pasivní masu. Výsledkem je průmyslové vytváření kulturních produktů, homogenizace kulturních projevů a pokles k nízkému vkusu.“⁵

V současné době již společnost dovede trávit volný čas velice uvědoměle a tím se zvyšuje poptávka po zážitkových aktivitách. Rozkvět a stupňující se poptávce po intenzivních prožitcích přišel v důsledku přechodu z blahobytného

³SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas mládeže, vybrané kapitoly*, s. 116.

⁴KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti – čas výchovy*, s. 16.

⁵ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*, Praha, 2009, s. 42.

konzumního prožívání volného času z dob totalitního režimu. Po Sametové revoluci cílily na diváky rafinované poutavé reklamy, tvořené moderními technologiemi. Současná doba nabízí prostřednictvím masových komunikačních prostředků a sociálních sítí širokou škálu množství možností trávení volného času.⁶

Pojem volný čas, který v současné době používáme a samostatně se tak rozhodujeme, jak budeme tento časový prostor bez předem dané náplně trávit, byl člověku ve středověku zcela neznámý. Denní rytmus se řídil východem a západem slunce.

2.3 Život na hradě

Hrady, jako opevněná sídla bývaly většinou vystavěny v období mezi 13. až 16. stoletím. Nejstarší kamenné hrady se u nás začaly ojediněle budovat již ve 12. století, přestože ještě v 1. třetině 13. stol. převažovala hradiště jako nejrozšířenější typ staveb. V literatuře bývá výrazem raně středověký hrad označováno právě raně středověké hradiště. První typy tzv. zeměpanských hradů byly vybudovány v románském slohu.⁷ Svoji mocnější dominantu dostávaly hrady až v následujícím období, v gotice.

A kdo žil na hradě? Samozřejmě, že záleželo především na typu sídla. Kastelologové tyto stavby dělí do pěti skupin:

- **Přechodného typu:** hrad na předělu mezi raně středověkým hradištěm a vrcholně středověkým hradem, který vznikl v první pol. 13. století. Typickým znakem je valové opevnění, s tím, že val je na rozdíl od hradišť tvořen pouze náspem a čelní kamennou zdí.
- **S obvodovou zástavbou:** rozměrný areál obvykle královského hradu. Hradní budovy tvořily některými svými stěnami většinou součást opevnění. Hrady obvykle mívaly jednu nebo více věží. Od poloviny 13. století se součástí hradu stává také donjon.⁸

⁶SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 14–15.

⁷DURDÍK, T. *Encyklopedie českých hradů*, s. 16.

⁸Donjon – obytná věž s případnou útočnou funkcí.

- **Bergfritového typu:** jednoduchá stavba patřící většinou šlechtickému rodu, u níž stávala v čele hradu útočištná věž – bergfrit, sloužící jako poslední útočiště obránců hradu.⁹ Z tohoto důvodu bývala přístupná pouze po můstku nebo žebříku, který obránci mohli snadno odstranit.
- **Kastelového typu:** hrad vystavěný na obdélníkovém nebo čtvercovém pravidelném půdorysu s větším počtem věží a obvodovou zástavbou. V Čechách rozlišujeme importovaný francouzský kastel a domácí střeoevropský kastel.¹⁰
- **S plášt'ovou zdí:** hrad bez věží, jehož hlavním obranným prvkem je silná plášt'ová zeď s průběžným ochozem, za kterou jsou schovány další budovy.

Účel celého hradního areálu plnil větší množství funkcí. Mimo obytné můžeme jmenovat zejména úlohu obrannou. Na přelomu 13. a 14. století dávají majitelé objektů ze strategických důvodů na úkor komfortu přednost funkci obranné před obytnou. Obrat přináší až přelom 14. a 15. století. Ve srovnání s naší dobou byl život na hradě velmi nepohodlný, a to i přesto, že honosná sídla byla vždy výsadou šlechty.

Výraz šlechta se běžně užívá ve spojitostech s popisem celého středověku, ale je možné se v literatuře dozvědět, že slovo šlechta se ve staré češtině objevilo až v pozdější době, dle sémantického rozboru Josefa Macka se tomu tak stalo v první polovině 14. století. Teprve v této době začalo původně hornoněmecké slovo označovat nadřazenou sociální skupinu, zakládající své privilegované postavení na urozenosti, majetku, moci, dědičných mimořádných vlastnostech a typických rysech.¹¹

Okenní otvory na hradech byly z obranných důvodů velice malé a k osvětlení interiérů se užívaly většinou louče z dlouhých třisek napuštěných smolou, které se umísťovaly do kovových držáků. Později se svítilo pomocí

⁹Bergfrit – stavba kruhového půdorysu s tmavým interiérem, nevhodná pro bydlení.

¹⁰DURDÍK, T. *Encyklopedie českých hradů*, s. 14.

¹¹KLÁPŠTĚ, J. *Proměna českých zemí ve středověku*, s. 19.

hliněných nebo keramických misek s tukem opatřených knotem, což byly předchůdci svíček. Obyvatelé těchto sídel trpěli zimou, neboť silné stěny z kamenného zdiva držely stabilní teplotu po celý rok. V zimních měsících bývala vyhřívána pouze hlavní místnost, kde se pořádaly občasně hostiny, ale hlavně se zde denně jedlo. Topilo se ve velkém otevřeném krbu. Temperování těchto prostor bylo v zimě hodně náročné a odvádění dýmu téměř nemožné. Teprve masivnější rozšíření kachlových kamen přineslo ve 14. století zvýšení komfortu. Jednotlivé kachle se zdobily jednoduchými reliéfy.

Kuchyně bývala dispozičně umístěna mimo hlavní budovu, neboť hrozily požáry z otevřeného ohniště při přípravě jídla. Vařilo se v kotlích na přímém ohni a následně se pokrm přihříval v kameninovém nádobí. V hradním paláci, kam se jídlo i voda musely dopravovat, se stolovalo většinou z kovového nádobí. Jedlo se rukama z větších misek. Od 12. stol. používali stolovníci k utírání rukou kusy plátěné látky, což byla v podstatě doba současných ubrousků. Tehdejší etiketa dovoľovala porci jídla uchopit pouze třemi prsty, a to tak, že prsteníček a malíček se nezapojovaly. Jednou ze základních potravin byl chléb, na který se přímo pokládaly kusy masa. Tato kombinace se pak dávala do úst společně.

Voda se brala z hradní studny, často i několik desítek metrů hluboké a také z rezervoárů na dešťovou vodu a byla užívána většinou ke konzumaci a méně už k provádění hygieny. Osazenstvo hradu si většinou umývalo jen ruce a obličej, případně intimní partie. Ve vrcholném středověku už lidé sice znali koupele, ale ty byly zejména z důvodu nedostatku teplé vody a často i z náboženského přesvědčení praktikovány jen minimálně. Špínu a silný zápach nejen z opocené oblečení, ale také z téměř neexistující ústní hygieny se snažily především ženy z vyšších vrstev zastírat různými vonnými esencemi.

Výkaly z prevétu, který patřil v dané době k nejvyspělejší formě toalety a jehož architektonická konstrukce vystupovala v podobě arkýře ze stěny v patře hradního paláce, odtékaly volným pádem do hradního příkopu. Prevéty byly

nejdříve dřevěné, později ve formě kamenné konstrukce nesené krakorci.¹² Interiér obdélného půdorysu tvořil kamenný sokl s kulatým otvorem uprostřed.¹³ I přesto tento vysoce moderní trend, nevytlačil z pozadí běžného hradního života noční nádoby, neboli nočníky, které měly své stálé místo v životě urozených a jejichž obsah ráno skončil v hradním příkopu.

Rozlehlá hradní sklepení sloužila nejen k uchovávání potravin a zásob, ale často také jako žalář pro odchycené lapky či jiné nepřátele hradního pána. Ve skále vytesané lednice zajišťovaly čerstvost potravin. Jednalo se zpravidla o dlouhou klesající chodbu, která byla v místě s náležitým chladem zakončena vytesanými skladovacími kobkami.¹⁴

Velmi oblíbenou a častou kratochvílí šlechty byl lov vysoké zvěře. Při organizovaných honech pronásledovali šlechtici na koních se smečkami psů srnce, jeleny a kance. Nižší panstvo a sedláci lovili jen ptáky a králíky, neboť neměli prostředky na pořízení náležitých zbraní.¹⁵ Lovem se získávalo maso pro případné hostiny, které čas od času zpestřovaly jídelníček obyvatel hradu. Hodování bývalo organizováno většinou ku příležitosti nějaké události nebo třeba v závěru pořádání zábavně pojatých rytířských turnajů, které taktéž oslavovaly výročí či svátek.

První rytířské turnaje u nás pořádal Václav I. a později začala být tato kratochvíle také výsadou vyšší šlechty. Souboje na koních však popuzovali církevní hodnostáře, kterým vadilo, že soutěžení mezi rytíři často končilo těžkým nebo i smrtelným zraněním.¹⁶

Rytířem se mohl šlechtic stát až v jedenadvaceti letech. K pasování, které se v dobách míru slavnostně odehrávalo v kostele, vedl dlouhý a letitý proces. Většinou se tento ceremoniál odehrával přímo na bojišti před zahájením bitvy nebo

¹²Prevét bývá často prezentován údajně českým názvem výsernice. Pro tento hojně užívaný ekvivalent však chybí historické doložení jeho původu.

¹³Výraz *prevét* pochází z latinského *locus privatus* značící soukromé místo.

¹⁴DURDÍK, T. *Encyklopedie českých hradů*, s. 18.

¹⁵SAGNIEŘOVÁ, Ch. *Středověk*, s. 70.

¹⁶VANÍČEK, V., HROCHOVÁ, V., SMETÁNKA, Z. *Historie středověk I.*, s. 97.

po jejím skončení. Příprava na rytíře začínala už v 7 letech, kdy se budoucí rytíř coby páže učil správnému chování.¹⁷ Za sedm let, tj. zhruba ve 14 letech, se z něho stal panoš, který se učil jezdit na koni a zápasit. Postupně se mohl účastnit i lovu. První bitvy se zdatní mladí muži mohli zúčastnit kolem patnáctého roku věku. Rytíř musel v rámci uváděcího rituálu přísahat, že bude dodržovat pravidla cnostného chování, jimiž byly čestnost, statečnost, odvážnost, ušlechtilost, štedrost apod.¹⁸ Pasovaný rytíř se stal bojovníkem Božím a ochráncem slabých, zejména žen a dětí. Musel umět nejen dobře jezdit na koni a být mrštný, ale také plavat, tančit, zpívat a recitovat básně.¹⁹ Pořádání rytířských turnajů bylo pro mnohé muže tohoto stavu přímo devastující, neboť pořízení potřebné výzbroje, honosného oděvu a zdobného postroje pro koně obnášelo nemalou finanční částku. Někteří z nich se tak zadlužili na dlouhá léta. Pokud nezmáhali, přišli o vše včetně koně.

V rámci prohlídkové trasy na hradě Švihov, mohou návštěvníci vidět v prostorách Červené bašty nástěnné malby z let 1489-1504 s rytířskou tematikou. Na stěně u dveří se dochovaly výjevy vztahující se k turnajům. Další malba ukazuje pěstní souboj dvou mladých mužů. Naproti dveřím je namalován výjev s antickým námětem, odborníky určený jako Paridův soud s odpočívajícím rytířem v černé zbroji a třemi nevýraznými postavami žen (řecké bohyně Héra, Athéna a Afrodita) ve sporu. Poslední výjev v místnosti pak zobrazuje příchod dvořanů na hostinu.

Ženy z vyšších společenských vrstev bývaly středem bohatého společenského života. Od útlého mládí se učily číst a psát, věnovaly se šití a především vyšívaly. Z důvodu nedostatečného osvětlení místností bylo jejich úsilí vykoupeno velkými problémy se zrakem. Praxí a zkušenostmi získané znalosti z oboru ranhojičství pak některé z těchto urozených dam uplatňovaly při ošetřování zraněných z rytířských turnajů. Představitelky něžného pohlaví vyplňovaly také závěr mužných soubojů, kdy předávaly vítězům ceny, které často

¹⁷BÍGL, Z. *České země za posledních Přemyslovců*, s. 20.

¹⁸Cnostné chování znamenalo např. dodržení daného slova, povinnost ušetřit neozbrojeného či na zemi ležícího soka včetně dbání na svoji dobrou pověst.

¹⁹HOCH, A. *Svět středověkých her*, s. 54.

byly jejich vlastními výrobky. Některé z žen se dokonce rády zúčastňovaly i honů, pro šlechtičny společensky přijatelnou zálibou se stalo sokolnictví.

Velké oblibě se těšil tanec, hudba a recitace. Šlechta se ráda nechávala bavit potulnými zpěváky a básníky. Tito trubadúři či minnesängři chodili od sídla k sídlu a prezentovali své písně a verše o lásce a rytířských ctnostech.²⁰

Rozvoj středověké hudby úzce souvisel s vírou. Církev totiž nejdříve zakazovala, aby byl zpěv doprovázen hudebními nástroji, neboť to připomínalo pohanské rituály. A tak se až ve 13. století začalo zpívat za doprovodu loutny, dechových nástrojů a později se přidávají barokní varhany.²¹

Děti si hrály například s kuličkami, které se vyráběly z pálené či na slunci sušené hlíny a skla, ve středověku se pro jejich označení vžily pojmy jako balatka či beladka. Způsob hry odpovídal nám známému cvrnkání do důlku, jiná varianta hry byla předchůdcem pétanque nebo také házení jedné kuličky do pyramidy z kuliček.²² Další zábavou byla hra s káčou, nazývanou také vlček nebo čamrda. Oblíbené byly také keramické postavičky zvířat.

Dospělí se bavili při hře v kostky, nebo v šach či mlýnek. Z deskových her však největší popularity dosáhly vrhcábů.²³ Při této hře pro dva účastníky se dalo taktizovat, vyřazovat kameny soupeře a rychle postupovat. Její obliba mezi šlechtou a měšťany byla obrovská. Hrála se nejen za hradními zdmi, ale zejména v krčmách a nálevnách, kde hráči s postupnou opilostí častokrát dávali v sázku celý svůj majetek. Za hazard, opilství a konkubinát padaly v dané době vysoké a přísné tresty.

S hráči vrhcábů se pojí i jedno ryze české specifikum, kterým je jejich časté vyobrazení na keramických kamnových kachlech. Nejčastěji se jedná o dva muže s dýkou či tesákem nad vrhcábnicí, v afektu se držící za vlasy a pod nimi leží

²⁰VANÍČEK, V., HROCHOVÁ, V., SMETÁNKA, Z. *Historie středověk I.*, s. 97.

²¹VONDRUŠKA, V. *Život ve středověku*, s. 92.

²²HOCH, A. *Svět středověkých her*, s. 45.

²³Český název vrhcábů je zkomoleninou z německého Wur-fzabel (hod – deska).

převržená konvice a pohozené jídlo.²⁴ Tato vyobrazení na kachlech mají moralizační charakter, dokládajících porušování Desatera Božích přikázání.

²⁴HOCH, A. *Svět středověkých her*, s. 29.

2.4 Život na zámku

Za vlády Vladislava Jagellonského, kolem roku 1500, probíhaly závěrečné etapy staveb nebo jen dílčích přestaveb hradů. Mezi poslední vystavěné architektonické skvosty na historickém území českých zemí se řadí hrad Švihov, který se řadí mezi nejmladší středověkou obrannou stavbou.

S vývojem vojenské techniky si jen málokterý šlechtic mohl dovolit neustále zlepšovat obrannou funkci svého hradního sídla.²⁵ Proto mnozí majitelé opouštěli své osamělé hrady, popřípadě v nich ponechávali jen správu panství. Někteří se rozhodli pro modernizaci přístavbou nového paláce s arkádovým ochozem na původní věži, ale většina se rozhodla pro budování nových objektů, pro které se v období renesance vžilo označení zámek.²⁶ Tento druh rezidencí mohl se z důvodu celkové společenské a politické proměny v daném období zcela upustit od původně nejdůležitější funkce obranné a zaostřit pohled na reprezentaci. Tyto stavby se budovaly s důrazem větší na komfort bydlení s absencí výraznějších obranných prvků.²⁷

Zámky se stavěly na pravidelné půdorysné dispozici zakomponované většinou do prostředí volné přírody s doplňujícím prvkem zahrady či parkem.

V renesanci vznikaly zámky vycházející ze schématu italského kastelu, tj. s pravidelnou čtyřkřídlou dispozicí s arkádovým nádvořím uvnitř. Nárožní věže a vyzdívané příkopy evokují obranný charakter. Menší zámecká sídla se stavěla pouze s jedním nebo dvěma křídly a místo arkád mívala většinou jen chodbu.

Obytný komfort renesančních zámků způsobil, že většinu z nich bylo možné v pozdějších letech, období baroka, upravit a v případě nové výstavby bývaly objekty doplněny otevřeným čestným dvorem, typicky ve tvaru podkovy.²⁸

²⁵DURDÍK, T. *Encyklopedie českých hradů*, s. 20.

²⁶HEROUT, J. *Slabikář návštěvníků památek*, s. 47.

²⁷Zámek – většinou samostatně stojící reprezentativní budova, v níž šlechta bydlela trvale nebo pobývala jen určitou část roku. Bohatší rody měly svá letní a zimní sídla.

²⁸ŠEFCŮ, O. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*, s. 27.

Za vrcholné období zámecké architektury je právem považováno baroko. Obnova země zničené třicetiletou válkou přinesla rozkvět stavitelství nebývalého rozsahu. Na pozvání bohatých investorů přicházeli na naše území architekti, kteří svým prostorovým smýšlením a smyslem pro zasazení objektů do okolní přírody vtiskli středoevropské krajině neodmyslitelný ráz.

Na přelomu 17. a 18. století již zde působili natrvalo usazení severoitalsí a bavorsí stavitelé, kteří položili základy osobitému stylu českého baroka v podobě autorských projektů Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhoferů. Jejich stavby jsou právem řazeny k vrcholům evropské barokní architektury, stejně jako genialita z gotiky vycházejícího konceptu díla Jana Blažeje Santiniho-Aichla. Půdorys barokních staveb, a to nejen zámeckých sídel, ale pohledem sakrálního architektury, opouští pravoúhlé tvary předchozích období. Půdorysy vrcholně barokních staveb jsou tvořeny složitými průniky geometrických tvarů, a to zejména v podobě oválů a kruhů. A je to právě složité půdorysné členění, co dodává objektům bohaté vnější i vnitřní členění.²⁹

V 19. století navazovala na původní záměr kvalitního barokního pojetí prostoru honosná sídla v klasicistním nebo historizujícím slohu. Velká část dobových přestaveb svojí inspirací vycházela z původních podob objektů.³⁰

S vývojem stavební architektury úzce souvisí také zvyšující se důraz na úpravu prostor, které k panským sídlům přímo přiléhali. Vznik zámeckých zahrad a parků vychází a navazuje na koncept hradních zahrádek, které byly především důležité pro zásobování kuchyně. V průběhu staletí získávalo zahradní plánování stále větší prostor a nabývalo na důležitost, až se stalo nedílnou součástí architektonického projektu. Renesanční zahrady se zrodily v 15. století v Itálii a následně jejich vliv začal ovlivňovat okolí panských sídel v zemích Koruny české. Nově zakládané zahrady respektovaly zásadu, že krása vychází z harmonie celku, a proto byly veškeré detaily důmyslně promyšleny, uspořádány a provázány. Oproti středověkým užitkovým záhonům tento typ zahrad už navazoval na sídlo a

²⁹DVOŘÁČEK, P. *Architektura českých zemí: Barokní sloh*, s. 10.

³⁰VLČEK, P. *Encyklopedie českých zámků*, s. 122.

komunikoval s ním prostřednictvím arkád a lodžii. Samotný prostor zahrady vymezovaly pravoúhlé zdi a nerovnosti terénu kompenzovaly terasovité celky, které ještě umocňovaly harmonii výhledem do okolní krajiny. Dispozice vycházela z pravidelného členění květinových a bylinkových záhonů, které oddělovaly stále zelené rostliny. Pozornost na sebe strhávala voda uplatňující se formou dynamických fontán a jezírek často dotvářených sochařskou výzdobou. V dobách renesance byla zahrada nejen místem společenských aktivit, ale mnohdy sloužily její zákoutí jako prostor pro čerpání umělecké inspirace, filozofické rozjímání a romantická dostaveníčka.³¹

Nástup baroka s sebou přinesl období vyznačující se velkoryse pojatými kompozicemi. Organizované zakládání barokních zahrad dbalo na vyznění impozantního celku. Zcela zde vymizelo umělé stavební ohraničení prostoru zdi, což umožnilo přirozené provázání zahrady s okolní krajinou. Kompoziční osy směřovaly ke vzdálenějším dominantám, například sakrálním stavbám, a tím se zkracovaly vzdálenosti a stával se z nich relativní pojem. Hlavní osa v barokních zahradách byla určujícím prvkem a její úzké sepjetí se samotným sídlem prostřednictvím *sala terreny* nebo velkoryse pojatým schodištěm spojujícím zahradu s reprezentačními místnostmi v patře tzv. *piano nobile* přineslo zásadní novotvar v celkovém pojetí barokní architektury.³²

V *sala terreny* se nejen podávaly svačiny, ale ani šlechtičny zde nezahálely při pravidelných odpoledních rozhovorech, při nichž se věnovaly ručním pracím konaných zpravidla ve prospěch dobročinnosti.

V rámci prohlídkové trasy na zámku Manětín mohou návštěvníci vidět v místnosti nazvané Růžový salon předměty, které dámy používaly při svých zálibách. Naproti dveřím je umístěn velký stojací jehelníček ve stylu *biedermeieru* a skříňka vějířovitého tvaru na ukládání ručních prací. Ženy z rodu Lažanských se

³¹ Webová stránka: <http://elearning.historickedeductivi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/zahradni-architektura>, citováno dne 23. 2. 2022.

³² *Sala terrena*, z italského, značí otevřený zahradní sál v přízemí budovy. Typický prvek větších barokních zámeckých zahrad.

věnovaly také malbě. Například v této místnosti visí u dveří obraz dívky, který vytvořila v roce 1843 sestřenice Sidonie Lažanské, Johana z Gudenau. Pánská pracovna představuje velkou zálibu pánů Lažanských, kterou byli koně a lov. Na stěně je prezentován velký soubor obrazů s tzv. španělskou jezdeckou školou.³³ Pod obrazy leží na pracovním stole kuřácká souprava, u stěn je možné spatřit zbraně ze stejné doby užívané k lovu zvěře. Pro muže z vyšších vrstev byl lov vždy nedílnou součástí společenského života. Při jeho praktikování se využíval určený prostor nejen k politickým jednáním, ale také zde docházelo k utužování vazeb s ostatními účastníky a v nemalé míře k samotné reprezentaci. K samotné přípravě lovu bylo zapotřebí, aby pán měl zdatné lovčí, lesníky a hajné, kteří se mu starali o lesní hospodářství.³⁴

S lovem ptactva střelnou zbraní souvisí i konání nejstarší doložené sportovní soutěže, střelby ku ptáku.³⁵ Původně mívaly tyto akce lidovější ráz, později se jich mohli účastnit jen členové střeleckých bratrstev.³⁶ Muži z vyšších vrstev bývaly často členy těchto spolků jako symbolu společenské prestiže. Kromě střelby na ptáka se provozovala také střelba na terč na ohraničených střelnicích.

Také malí chlapi si v zahradách šlechtických sídel hráli v době baroka s imitacemi zbraní, a to nejen v podobě malých mečů, ale i střelných pušek, což je připravovalo pro další společenské uplatnění a přispívalo k výchově.

Zcela zásadní zlom pro poznání dějin každodennosti šlechty umožnil vznik fotografie jako obrazu zmizelého věku. Dochované snímky a vzácněji později i filmy představují pramen prvořadé důležitosti, která minulá léta, zapomenuté osudy a zmizelé události oživují lépe než cokoli jiného.³⁷ Šlechta patřila ještě v polovině 19. století k privilegované vrstvě obyvatelstva, která

³³Španělská jezdecká škola se vyučovala od konce 16. stol. ve Vídni. Jedná se o umění jízdy na koni a koňské drezury.

³⁴HOCH, A. *Svět středověkých her*, s. 65.

³⁵dtto, s. 71.

³⁶Střelecká bratrstva u nás vznikala koncem 15. století. Kdo nebyl členem spolku, mohl se účastnit soutěže za poplatek.

³⁷VAVŘÍNOVÁ, V. a kol. *Volný čas objektivem šlechty*, s. 7.

neměla potřebu si zajišťovat svoje živobytí, a tak se aristokraté mohli zcela věnovat tomu, co je zajímalo a bavilo. Vlastní fotoaparát si však zpočátku mohl dovolit jen málokdo z nich. Ještě před masovějším rozšířením amatérské fotografie patřila šlechta mezi hlavní zákazníky profesionálních fotografických ateliérů.³⁸ S nástupem tzv. domácího fotografování dochází k zakládání rodinných alb, jejichž historická hodnota nezaměnitelně koresponduje s vypovídací schopností jednotlivých dokumentačních momentů nejen ze života členů rodiny, ale i širokého okolí. Zdokumentování každodenního života má pro současné návštěvníky zámeckých sídel stejnou vypovídací hodnotu jako zachycení různých slavností a plesů, podob členů rodin, nebo jen odrazů dobové módy.

*„Od dob starověkých civilizací představovaly slavnosti důležitý sociokulturní fenomén, oslavovaly a upevňovaly trvání, soudržnost i obnovování společnosti, legitimizovaly existující společenský řád i jeho mocenské složky a současně pomáhaly uvolňovat a transformovat kumulovaná sociální napětí“.*³⁹

Výraz *festivita* pocházející z latinského *festivitas*, znamená veselost, půvabnost nebo živost, ale zároveň také přímo souvisí s podstatným jménem *festum*, což je slavnost v náboženském i světském pojetí. Festivity ve smyslu sociokulturního fenoménu zahrnují širokou škálu aktivit, žánrů a projevů a mají svoji specifickou významovou strukturu. V této lze spatřovat mimo jiných také elementy ceremoniální, rituální a zábavně společenské.

Příjezd hostů na slavnosti býval oznamován pomocí trubačů, kteří silným zvukem trubek upozorňovali nejen na to, že někdo přijel, ale také svolávali ke stolům nebo troubením bývaly doprovázeny významné přípitky. Trubači kromě signalizačních funkcí měli také povinnosti se s dalšími hudebníky podílet na hudebním doprovodu při stolování nebo tanci.⁴⁰

³⁸dtto, s. 16.

³⁹PAVELEC, P., SLAVKO, P. *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků I.*, s. 11.

⁴⁰PAVELEC, P., SLAVKO, P. *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků I.*, s. 80.

*Od 2. poloviny 18. století začínala být hudba chápána nikoli jen jako zvuková kulisa či prostředek ušlechtilého vyplnění času, ale také jako předmět soustředěného poslechu.*⁴¹

Z tohoto důvodu docházelo v některých zámeckých sídlech k zřizování nových prostor vybavených klavírem pro konání domácích koncertů, nejen pro členy rodiny, ale také pro zvané publikum. Hlavními aktéry bývaly často i děti majitelů panských sídel.

Od poloviny 18. století dochází u zámeckých areálů k rozvoji parků v novém stylu, zvaném anglický, neboť kolébkou přírodně krajinářského pojetí parků byla Anglie. Také u nás doznal v kontextu tohoto nového trendu ráz některých barokních zahrad na přelomu 18. a 19. století velkých změn. Z počátku vznikaly přírodně krajinářské parky s využitím domácích dřevin. Později dochází k jejich rozkvětu především prostřednictvím sbírek exotických stromů a keřů.⁴²

2.5 Život v benediktinském klášteře

Klášteř bývá odvozován z latinského *claustrum*, což má značit uzavřené místo. Zakladatelem jednoho z nejstarších existujících mnišských řádů na *katolickém západě* byl svatý Benedikt z Nursie, který sepsal řeholi, v níž stanovil pravidla pro společný život v řádu. Počátek zřizovaných klášterů sahá do první poloviny 6. století.⁴³

Samotná existence v klášteře byla podmíněna velmi přísnými předpisy a jejich nedodržování trestáno dle stupně provinění. V této době mniši nevlastnili žádný osobní majetek. Denní řád vyplňoval čas modliteb a fyzická práce.

První benediktinské kláštery byly chudé a žilo se v nich v souladu s heslem: „*Ora et labora!*“⁴⁴ Nejvyšším představeným kláštera byl opat. Mniši ho oslovovali pane *opate*. Starší mniši nazývali mladší členy komunity *bratře*, mladí

⁴¹dtto, s. 81.

⁴² Webová stránka: <http://elearning.historickededictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/zahradni-architektura>, citováno dne 27. 2. 2022.

⁴³Řehole sv. Benedikta.

⁴⁴V překladu *Modli se a pracuj!*

je naopak nazývali důstojnými otci. Kromě Desatera božích příkázání museli mniši respektovat i další podmínky klášterního života, nesměli se oddávat žádným rozkoším, se přejídat se a často se museli postit, nesměli se hlasitě smát, bratři se nemohli navzájem uhodit, ani se jeden druhého zastávat. Nesměli ani projevovat vlastní vůli, nic vlastnit, a to ani knihu, tabulku či takzvané *písátko*. Všechno hmotné se stávalo společným majetkem.⁴⁵ Když se některý z mnichů ocitl mimo klášterní zdi, tak po návratu ani nemohl nikomu vyprávět, co viděl a zažil.

Přestupky mnichů trestal opat napomenutím, větší prohřešky se řešily dlouhými půsty nebo fyzickými tresty, například zmrskáním. Pokud byl některý z mnichů nějak opatem potrestán, tak ostatní se mu museli vyhýbat, a to až do doby, než hříšník svou trpělivou pokorou ze sebe smyl vinu.⁴⁶

Mnišské roucho tvořila spodní tunika, což byla původně dlouhá košile přepásaná řemenem nebo šňůrou. Přes ni nosili svrchní škapulíř, což byl pruh látky s otvorem pro hlavu s přišitou kapucí. Za pasem měli připevněný nůž, který odkládali jen na noc, roucho si však na spaní ponechávali. Podle dispozic kláštera obývali buď společnou ložnici, nebo samostatné cely. Po půlnoci bývali ostrým zvukem zvonku zváni opatem na noční *vigilie*, složené ze společných modliteb a zpěvů žalmů. Po nich ale ještě mniši spát nechodili, jen si ustlali svá lůžka a vyčkávali na další hodinku *laudis*, neboli ranní chvály. Během dne tak zasedávali ke svým modlícím hodinkám, při nichž pěli chvály a modlili se, celkem osmkrát, přesně tak, jak jim to nařizovala benediktinská řehole. Celodenní strava se skládala pouze z oběda, v zimě se podával v poledne, v létě až ve tři odpoledne.

Při obědě vždy jeden z mnichů předčítal ostatním kapitoly ze života svatých nebo Písma svatého. Večeře se konala jen mezi Velikonocemi a svatodušními svátky. Ve středověkých klášterech dostávali jejich obyvatelé v neděli nebo o svátcích tzv. kolace, což si můžeme představit jako přilepšení

⁴⁵Novicové, kteří chtěli do kláštera, museli několik dnů klepat na bránu a prosit. Pokud vytrvali, tak mohli být vpuštěni do budovy pro hosty. Zde se pod dozorem zkušeného *novicmistra* více než půl roku připravovali na klášterní slib. Svůj majetek museli rozdat chudým nebo ho věnovat klášteru.

⁴⁶ČECHURA, J. *Kladruby 900, lidé, život, doba*, s. 30.

k jídlu z příspěvku opata. Obvykle měly podobu opraženého chléba s medem a svažené víno s kořením.⁴⁷

Pro společné stravování využívali obyvatelé klášterů refektář.⁴⁸ Předem stanovená služba připravovala po celý týden s kuchařem jídlo. K povinnostem patřilo i sobotní praní látek, kterými si bratři utírali ruce a nohy. Společné jídlo značilo motiv komunity. Mniši seděli vedle sebe v řadě tak, aby všichni viděli stejně, což mělo značit připomínku *poslední večeře Páně*.

Ráno chodili mniši pracovat. Opat nebo jím pověřený představený rozdělil práci, celerář, který se staral o inventář, jim přidělil potřebné ošacení, které se skládalo z pracovní zástěry zvané škapulíř, punčoch či sandálů. V sezóně se den mnichů vyplňovala především práce na poli, či v zahradě, v zimě je čekalo opisování knih.⁴⁹ Práce byla chápána jako prostředek askeze.⁵⁰

V rámci prohlídkové trasy v klášteře Kladruby byl do nedávna prezentován prostor zimního refektáře, kde mohli návštěvníci spatřit prostor jídelny mnichů v zimních měsících, neboť se jednalo o jednu z mála vytápěných místností v konventu.

Kladrubský klášter například od začátku disponoval hojnými statky a dvory, takže bylo nemyslitelné, aby jej obhospodařovali sami mniši. Benediktinské kláštery proto měly celé vesnice s poddanými. Postupně se činnost jejich mnichů stále víc zaměřovala na duševní práci, studium, opisování důležitých listin a knih, iluminaci a vazbu.⁵¹ Vlastnictví stavebních hutí, uhelných dolů, mlýnů, polností, kováren, tesařských dílen a dalších provozoven vyžadovalo zaměstnávat nebo krátkodobě najímat řemeslníky a pracovníky dalších profesí.

⁴⁷VAVŘÍNOVÁ, V. a kol. *Volný čas objektivem šlechty*, s. 109.

⁴⁸Refektář, z lat. refektorium pocházející z *reficere* – obnovit. Tento prostor nesloužil jen ke stravování, ale také se zde konaly obřady provázející stravování, tj. modlitby, požehnání, meditace. Kláštery vzniklé nebo modernizované v době baroka mají zpravidla zimní a letní refektář.

⁴⁹ČECHURA, J. *Kladruby 900, lidé, život, doba*, s. 30.

⁵⁰Forma práce, kterou docházelo k upevňování disciplíny.

⁵¹Iluminace z lat. *iluminatio* značící zdobení ve smyslu např. provedení obrazového doplnění k textu.

Príznivé spoločenské a hospodárske podmienky v období baroka umožnili rozvoj kláštorného školstva, pastoračnej a charitatívnej činnosti.

Řeholní pravidla se během působení kláštera měnila, v době jeho rušení již byla benevolentní, jak dokládají dobové soupisy movitého i nemovitého majetku kláštera po jeho zrušení. V té době bylo pořízeno sedm inventárních soupisů. První obsahoval předměty určené k *světskému užívání*, např. nádobí, prsteny, hodinky. Druhý obsahoval mobiliář opata, jeho kaple a místnosti, ve kterých přebýval. Ve třetím inventáři je možné nalézt vybavení konventu, tj. mobiliář refektáře, knihovny, studovny, pokojů, kaple pro nemocné a další společně užívané prostory. Čtvrtý inventář obsahuje zařízení interiérů cel mnichů, které bylo v jejich osobním vlastnictví. V pátém inventáři je soupis vybavení hospodářských budov, dílen, stájí, sklepů prádelny, rybárny, pivovaru, ale i kancelář a vybavení hlavní školy. Liturgické předměty ze sakristie a kostela byly uvedeny v šestém inventáři. V sedmém inventáři zůstaly předměty, které byly ještě potřebné k užívání do samého ukončení činnosti kláštera. Zvláštní položku pak tvořily hotové peníze a dluhopisy. Ze sedmi zrušených benediktinských klášterů u nás obdržel náboženský fond z Kladruhu přibližně tři čtvrtě milionu zlatých, což dokládá, že zdejší klášter byl ze všech klášterů na historickém území Čech nejlépe ekonomicky situován.

Pohled do sepsaného seznamu osobních věcí kladrubských řeholníků nám dává možnost si udělat představu o tom, jak mniši trávili svůj volný čas. Soupis uvádí obrazy, knihy včetně soupravy náčiní k jejich vázání, hudební nástroje, zahradnické potřeby, sbírku minerálů, geometrické přístroje, hrací karty ale i místnost s kulečnickem. Mniši rádi pili kávu a někteří z nich holdovali tabáku, který pěstovali v klášterní zahradě.

3 HISTORIE VYBRANÝCH PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ V PLZEŇSKÉM KRAJI

V Plzeňském kraji se nachází celkem 13 státních památkových objektů ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správy v Českých Budějovicích. Pro porovnání volnočasových aktivit jsem si zvolila tři zcela odlišné objekty, a to hrad Švihov, klášter Kladruba u Stříbra a zámek Manětín.

3.1 Hrad Švihov

Poprvé se feudální sídlo ve Švihově písemně připomíná roku 1245 listinou královny Kunhuty pro kladrubský klášter v přídomku jednoho ze šlechtických svědků, Držkraje, syna Budivajova de Swichow.⁵² Samotný hrad byl založen v první polovině 14. století Vilémem ze Švihova. Původně šlo zřejmě jen o opevněnou tvrz, chráněnou vnitřním a vnějším vodním příkopem. U tvrze vzniklo i městečko. Jako hrad je Švihov poprvé zmiňován v roce 1375. V první polovině 14. století získali Švihov páni z Rýzberka a Skály. Z nich je nejprve zaznamenán Vilém Švihovský, který v r. 1342 uplatňoval podací právo ke špitálnímu kostelu sv. Jana Nepomuckého na švihovském dolním náměstí. Břeněk ze Skály na Švihově byl předním účastníkem odboje českého panstva proti králi Václavovi IV. od roku 1393 s následnou expanzí do funkce královského hofmistra a nejvyššího dvorního sudí. Jeho syn Půta se roku 1409 dostal do konfliktu s Pražany a králem, kteří mu obléhali a zřejmě i dobyli hrad Skála. Jeho sourozenci Vilém z Rýzberka, sídlící na Švihově, a Jan na Rabí se v husitských válkách angažovali jako spojenci krále Zikmunda ve svazu katolické šlechty. Nájezdy ze Švihova měly dopad na tehdejší husitské Klatovy, a proto v květnu 1425 došlo k odvetě vojska čítající devět tisíc hlav vedeného Bohuslavem ze Švamberka. Hrad byl dobyt klatovskými. Po bitvě u Lipan v r. 1434 dostal Vilém z Rýzberka Švihov zpět. I přes své katolické vyznání se přiklonil ke kališnické straně Jiřího z Poděbrad, jemuž zůstal on i synovec Vilém mladší věrný i ve válkách v 60. letech 15. století.⁵³ Opevňovací funkci hradu Švihova zajišťovala nedaleká tvrz Kokšín,

⁵²SEDLÁČEK, A. *Hrady IX.*, s. 11.

⁵³dtto

měla strategickou polohu, především strážit stavidla na vodním toku Úhlavy. V případě nouze se měly louky přiléhající k hradu zatopeny a tím znemožněn postup nepřátelských vojsk.⁵⁴ Vilém z Rýzemberka společně se svým bratrancem, synem Viléma staršího zachoval věrnost i novému králi Vladislavovi, od něhož dostal roku 1473 pro sebe i bratrance právo postavit nebo nově opevnit čtyři hrady na svých statcích.⁵⁵

Po úmrtí bezdětného Viléma roku 1479 se stal jediným dědicem všech rýzberských panství Půta, označovaný za muže velmi schopného a energického. O průběhu výstavby Švihova Půtou se kromě několika zápisů o stavbě samotné nedochovaly žádné psané prameny. Ve starší literatuře se pouze traduje verze, která není nijak doložená, že Půta před výstavbou nového hradu zcela „rozmetal starý hrad“ a jen s využitím několika původních dispozic vystavěl hrad zcela nový. Jeho dostavby se však nedočkal, neboť zemřel předčasně roku 1504. Pozůstalí čtyři synové si rozdělili jeho majetek, s tím, že Jindřich a Václav Švihovští pokračovali v dostavbě opevnění vodního hradu. Roku 1505 si bratři pozvali na hrad stavitele pražského hradu Benedikta Rejta.⁵⁶

Nákladná výstavba hradu se protáhla až do třicátých let 16. století, kdy se na dostavbě podílel Václavův syn Jan Půta. Bujarý život, a hlavně neuvážené zapojení se do neúspěšné politiky švagra Zdeňka Lva z Rožmitálu, nejvyššího pražského purkrabího, znamenaly pro celý švihovský majetek vleklý úpadek, který končil úplným rozpadem a rozprodejem. Roku 1548 prodali Jindřich a jeho synovec Jan Půta Švihov s příslušenstvím jednomu z věřitelů Heraltovi Kavkovi z Říčan na Štěkni. Jeho angažovanost na tehdy zpustlém a opuštěném Švihově není známa. Po jeho smrti si synové Heralt ml. a Zdeněk sice Švihov rozdělili, ale v roce 1566 prodává Zdeněk Kavka svoji polovinu Švihova bratrovi Heraltovi. Ten však nakládal s majetkem natolik neúspěšně, že r. 1596 musel Švihov zastavit

⁵⁴Webová stránka: <http://www.svihov.cz/index.php?page=1001&lag=&lang=cz>, citováno dne 15. 2. 2022.

⁵⁵SEDLÁČEK, A. *Hrady IX.*, s. 11.

⁵⁶Benedikt Rejt navštívil Švihov krátce po smrti Půty, neboť pozůstalým synům se otcovy plány zdály poněkud konzervativní a zastaralé. Rejt se dle dochovaných pramenů projevil jako citlivý projektant a s ohledem na rozpočet stavebníků se omezil pouze na jeden úsek.

Humprechtovi Černínovi z Chudenic. Následně se přihlásil další bohatší věřitel Adam z Klenové a Janovic na Představicích. Poté královský místo komorník Jaroslav ze Vchynic provedl odhad nemovitostí a Adam z Klenové prodal švihovské sídlo i s okolím za šestinásobnou cenu Humprechtovi Černínovi na Chudenicích a Úňovicích. V roce 1601 zdědil Švihov Humprechtův syn Jindřich. Po jeho smrti roku 1640 připadl Švihov jeho synům Humprechtu Protivovi a Janu Maxmiliánovi.

Útrapy třicetileté války se hradu Švihov vcelku vyhnuly, pohroma však přišla nepřímo v podobě návrhu nejvyšší válečné rady na demolici některých hradů a zámků. Do jejich počtu byl v polovině 17. století zahrnut i Švihov. Za záchranu hradu intervenovali také vlivní příbuzní, jako například Sylvie Kateřina Černínová, poručnice nad polovinou Švihova po zemřelém Janovi Maxmiliánovi a také císařův oblíbenec a vyslanec Humprecht Jan Černín. Počátkem šedesátých let byla demoliční akce zastavena. Druhý díl Švihova, náležející dceři Jana Maxmiliána Františce Maxmiliáně Černínové byl roku 1662 pro zadluženost prodán příbuzné a věřitelce Anně Magdaléně, manželce Theobalda Protivy Černína. Po brzkém úmrtí Theobalda Černína si jeho tři synové rozdělili majetek a druhý díl Švihova byl připsán Adamovi Jindřichu Černínovi. S dluhy se však potýkal i majitel prvního dílu Švihova Humprecht Protiva Černín, který nucený prodej svého podílu odvrátil zastavením své části věřitelce Alžbětě Peceliové a v dubnu 1666 přikoupil podíl po zemřelém Adamovi Jindřichu Černínovi. Vzápětí postupuje celý švihovský statek synovci Janovi Heřmanovi Černínovi, který ještě téhož roku prodává Švihov bratrovi Františkovi Maxmiliánovi Otovi Černínovi.

Z tohoto období se dochoval popis Bohuslava Balbína, který ho navštívil jako badatel a milovník starožitností: *„Švihov, přepevný hrad, nyní pobořený, který jsem celý prohlédl. Švihovský hrad žádnému jinému hradu, byť sebepevnějšímu v Čechách neustupoval pevností hradeb, výškou valů a příkopů, a že nemohl být podkopán pro mokřinatou polohu... Ode všech byl počítán mezi hrady, které nemohly být dobyty leda hladem. Ne za války, teprve za naší paměti v míru i on je bořen rukou téměř veškerého okolí, když se v Čechách všechny hrady téměř bez výběru pobořují. Viděl jsem jej stojící a připravený k překonání a*

odražení všech útoků obláhatelů takovou výškou zdí, že tak říkajíc nic nepřechývalo kromě vrcholu věže, úžasná šířka zdí, že by se po hradbách mohly pohodlně proti sobě pohybovat dva vozy. Když sedláci hrad bourali, volali, že trhají skálu. Zajisté nenalámali za den více materiálu z hradu, než kdyby hloubili rýči a motykami horu, když se již účinkem stáří vápno změnilo nějak ve skálu. Všichni sousedé byli názoru, že kdyby hrad spatřili ti, kteří jej nařídili zbořit, nic by proti němu nepodnikli.“⁵⁷

Roku 1699 zemřel František Maxmilián Černín. Majetek dědila vdova se čtyřmi syny, především s prvorozeným Janem Václavem. O rok později koupil Švihov v dražbě jejich příbuzný Heřman Jakub Černín z Chudenic na Jindřichově Hradci. Jeho předání se však soudně vleklo až do roku 1706. O rok později v březnu 1707 píše hraběti Heřmanovi Jakubovi Černínovi jeho nový hospodářský hejtman Jakub E. Mayer zprávu o tom, že hrad je zpustlý a nutně potřebuje stavební opravy. Nový majitel, který sídlil v Jindřichově Hradci, svojí nečinností jen podpořil úpadek areálu. Od roku 1710 přechází švihovské panství na Heřmanova syna Františka Antonína. Roku 1730 informuje hejtman panství Ondřej Josef Bretschneider knížete Františka Josefa o prováděných stavebních úpravách na Švihově. Tento předčasně zemřel v roce 1733.

V červenci 1773 vyhořela většina městečka a dne 5. 9. tohoto roku hrabě Prokop Vojtěch Černín rozhodl, že majitelům shořelých domů bude dovoleno použít staré zdivo z hradu Švihova na opravu trosek nebo výstavbu nových nemovitostí. Prokop Vojtěch Černín zemřel v roce 1777. Z mobiliáře je v té době na Švihově uvedena pouze kaple a nějaké místnosti, které se dají obývat. K roku 1839 je hrad Švihov evidován jako téměř úplná zřícenina s pouze zachovalou kaplí sv. Marka.⁵⁸

Černínové z Chudenic vlastnili hrad s krátkou přestávkou (1925—1930) až do roku 1945. Během třicetileté války hrad obléhali Švédové. Švihov nedobyli. Následně nařídil císař Leopold III. hrad zbořit z obavy, aby se nestal místem

⁵⁷BALBÍN, B. *Miscellaneorum historicorum Bohemise libri*, s. 86 a s. 92.

⁵⁸SÚRPMO, *Stavebně historický průzkum hradu Švihov*, 31.

protihabsburského odporu. K naplnění jeho příkazu zcela nedošlo a zničena byla jen část vnějšího opevnění. Následně už hrad nebyl obýván a sloužil výhradně k hospodářským účelům. Z obou paláců se staly sýpky a předhradí hospodářským dvorem. Tak byl hrad využíván pod vedením správců až do první poloviny 20. století a jeho údržba se omezovala jen na nejnnutnější práce. K roku 1926 je objekt v úředních spisech označován jako zřícenina. Ale již o čtyři roky později zde Eugen Černín, který realizoval základní kroky k záchraně gotické stavby.

Druhou světovou válku hrad přečkal díky hospodářskému využití bez větších škod a po skončení války se stal coby součást černínského majetku předmětem konfiskovace. V roce 1947 převzala správu nad hradem nově vzniklá Národní kulturní komise, která zahájila rozsáhlou průzkumovou a rekonstrukční činnost, jejíž nejnáročnější část se odehrála na přelomu 50. a 60. let minulého století. Na obnově se tehdy velkou měrou podílel Ing. arch. Břetislav Štorm.⁵⁹

*„...Hrad Švihov se svojí výtvarnou podobou hlásí spíše do oblasti jihoněmecké gotiky, resp. francouzské, ale zaznamenáváme na něm i drobné mladší kulturní orientace na saský okruh, zejména na některých okosených portálech s jehlancem“.*⁶⁰

V současné době je hrad Švihov ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích a široké veřejnosti se prezentuje prostřednictvím několika prohlídkových tras včetně mimořádně konaných prohlídek, které mají v návštěvníkovi vyvolat dojem, že se ocitl v zabydleném pozdně středověkém sídle.

⁵⁹Břetislav Štorm získal v roce 1999 Cenu za památkovou péči Ministerstva kultury ČR In memoriam.

⁶⁰NOVOBILSKÝ, M. *Zamyšlení nad vývojem jádra hradu Švihova*, s. 225.

3.2 Pověst

Jako většina starých hradů, tak i Švihov má svoji pověst. Hlavním aktérem není nikdo jiný než sám Půta:

„Na jeho panství žila kdysi jedna krásná mladá dívka, která se zamilovala do švarného mládence. Začali pomýšlet na svatbu, ale problém byl v tom, že v té době se směli vzít pouze lidé z jednoho panství. Ale ženich bydlel na sousedním. Proto bylo potřeba požádat o souhlas pána a tím nebyl nikdo jiný, než přísný a krutý Půta Švihovský. Láska zvítězila nad strachem z pána a dívka se vydala na hrad. Stálo jí to sice velké přemáhání, ale pro svého milého by udělala vše. Štěstí ji však nepřálo. Půta byl toho dne obzvláště rozmrzelý a protivný víc než kdy jindy. Dívka ho uctivě a usilovně prosila, nebylo jí to však nic platné a Půta ji nechal vyhnat z hradu.

Několik dnů proplakala, ale pak jí lidi poradili, že Půtova žena Bohunka je pravým opakem svého muže, je prý milá, laskavá a několikrát již řádění svého muže za jeho zády napravila. Děvče tedy sebralo odvalu a vydalo se tajně za paní na hrad.

Bohunka dívku vyslechla a slíbila, že vymyslí, jak může pomoc. Ale i stěny na hradě snad měly uši a Půta se brzy dozvěděl o plánované léčce. Tentokrát ho dívčina odvaha přivedla k nepřičetnosti a nechal ji zaživa zazdít v hradním sklepení.

Strašlivý osud měl potkat i Bohunku. Když už se Půta chystal vztáhnout na ni ruku, propadl se strop v místnosti a samotného Půtu odnesl čert do horoucích pekel. Bohunčin život byl zachráněn, ale zamilované dívce se život vrátit už nepodařilo. I přesto si však lidé v okolních vsích oddechli, že teď bude bez Půty dobře! Půta však nezmizel úplně a občas se na hradě zjevuje obklopen žnouchými plameny. Na hradbách se čas od času v noci zjevuje žena v bílých šatech.“⁶¹

3.3 Klášter Kladruby u Stříbra

⁶¹Časopis *Šumavan* č. 4 otiskl článek o podivném úkazu u hradu Švihov dne 10. 4. 1874. Mělo se jednat o povětroň neboli meteorit. Většina místních však byla přesvědčena, že to byl sám Půta Švihovský. Webová stránka: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:69e8c8e0-de43-11ea-a0d6-5ef3fc9bb22f>, citováno dne 20. 2. 2022.

Bývalý benediktinský klášter, který je dominantou krajiny, se nachází na návrší nedaleko od Stříbra. Byl založen v roce 1115 knížetem Vladislavem I. v řídce osídlené krajině.⁶² Od svého zakladatele obdržel rozsáhlý majetek, sestávající z mnoha vesnic, dvorů a celou řadou osob, které vykonávali různé řemeslné nebo služební práce a také mnoho poddaných s jejich polnostmi. Zakladatel kláštera chtěl posílit svůj vliv v západním příhraničí a podpořit kolonizaci jinak řídce osídleného území, které se nacházelo na strategické poloze v blízkosti obchodních cest z Německa do Prahy, tzv. Norimberské obchodní stezky. Prvních asi 20 českých mnichů, sem bylo posláno z Břevnova.

Z podnětu Vladislavovy manželky sem byli pozváni další mniši, a to z kláštera ve Zwiefaltenu. Čeští mniši jejich příchodu bránili, a proto se zde usadili až v roce 1130, kdy byl zvolen první německý opat Berthold. Informace o klášteře pochází ze zápisů zwiefaltenských mnichů Ortlieba a Bertholda. Výstavba kláštera byla završena vysvěcením trojlodní baziliky Nanebevzetí Panny Marie, sv. Wolfganga a sv. Benedikta v roce 1233, přestavěné z původního gotického kostela.⁶³ Počet mnichů se v té době zvýšil na 300. Za opata Reinera se od r. 1233 klášterní statky stále rozšiřovaly a obratný opat tehdy disponoval úctyhodným

⁶²Rok 1115 bývá udáván jako falzifikát zakládací listiny, neboť dlouhou dobu byl uváděn jako zakladatel kláštera kníže Svatopluk I. (1107—1109), zatímco jeho bratranec Vladislav I. (první vláda 1109—1117, druhá vláda 1120—1125) jen dílo dokončil a klášter bohatě obdaroval. O konečné platnosti verze, která určuje jako zakladatele Vladislava I. v r. 1115 se ve 30 letech 20. stol. zasloužil historik Václav Novotný, který celou kauzu definoval jako chybu písaře při opisování spisu *Series ducum Bohemiae* ve 14. stol. Právě písař při opisování pořadí českých panovníků vynechal jeden řádek v textu: „Sedmnáctý panovník Svatopluk, syn (a nyní vynechal omylem celý řádek), Vratislava, zesnulý v roce 1125. založil klášter Kladruba. Správné znění mělo však být: „Sedmnáctý panovník Svatopluk, syn Otův, zemřel roku 1109. Osmnáctý panovník, Vladislav, syn Vratislava, zesnulý v roce 1125, založil klášter Kladruba“.

⁶³Při archeologickém výzkumu na konce devadesátých let 20. století byly v místě jižní obvodové stěny klášterního chrámu nalezeny základy malého kostelíka či kaple o vnějších rozměrech cca 9m x 6m. Vznik půdorysu nalezené stavby byl datován zhruba do 11. století. Archeologický výzkum byl prováděn pod vedením plzeňského archeologa doc. Mgr. Karla Nováčka, Ph.D. a kolem nálezu bylo odkryto také pohřebiště s dochovanými hroby i v několika vrstvách nad sebou.

počtem 128 vesnic, které spravovaly tři probošství, a to v Kladrubech, Měště Touškově a v Přešticích.

Klášter byl neustále podporován i Vladislavovými následníky Soběslavem I. i Soběslavem II. a za vlády Karla IV. dosáhl největšího rozkvětu.

Ve druhé polovině 14. století roste význam nedalekého Stříbra, které pozici kladrubského kláštera oslabovalo, stejně jako vyhrocený spor Václava IV. s arcibiskupem Janem z Jenštejna ve věci založení nového biskupství v Kladrubech.⁶⁴

Husitské revoluční hnutí pro znamenalo zpočátku pro klášter jen majetkové ztráty, neboť musel finančně podporovat císaře Zikmunda. V roce 1421 však byl částečně opevněný klášter, jehož mniši stačili i s nejcennějším majetkem uprchnout do kláštera sv. Emmerama v Regensburgu, dobyt Žižkovým vojskem. Benediktini, kteří se následně několikrát v průběhu čtrnácti let do Kladrub vrátili, nedokázali ochránit svůj majetek okolní šlechtou.

Téměř do konce 15. století trvalo pustošení kláštera neshodami panské jednoty a křižáků proti králi Jiřímu z Poděbrad.

Situace se zlepšovala jen velmi pomalu. Koncem 15. století se projevilo jisté oživení hospodářských aktivit, byly otevřeny doly, docházelo k rozmachu Touškova i Kladrub. Vzestup kláštera včetně jeho diplomatických aktivit netrval dlouho. V roce 1504 byl ještě znovu vysvěcen nákladně opravený chrám Panny Marie, ale následně mělo na vývoj kláštera nepříznivý vliv reformační hnutí v sousedních německých zemích. Pod vlivem reformace se v roce 1525 pokusili kladrubští poddaní o dobytí kláštera, mniši jej však uhájili. Druhá polovina

⁶⁴ V letech 1392—93 chtěl Václav IV. založit biskupství a podřídil je papeži v Avignonu. Založení biskupství v západních Čechách by znamenalo přenesení papežského rozkolu na území Čech, což nechtěl arcibiskup Jan z Jenštejna připustit. Král potřeboval prostředky, které chtěl získat dosazením nového opata do Kladrub z řad svých přívrženců a následně majetky kladrubského opatství použít ke zřízení biskupství. Po smrti starého opata Racka však arcibiskupský vikář Jan z Pomuku, spolupracovník Jana z Jenštejna potvrdil nově zvoleného opata do funkce dříve, než to panovník zjistil. Tato politická zápletka přivedla Jana z Jenštejna do vyhnanství, Jan z Pomuku byl mučen a brzy nato svržen do Vltavy.

16. století přinesla vleklou krizi, která se projevovala jak hospodářským úpadkem, tak také zásahy okolní šlechty do záležitostí opatství. Na konci století, konkrétně roku 1590, klášter vyhořel a mniši byli nuceni hledat náhradní ubytování v Kladrubech.

Další potíže způsobila klášteru třicetiletá válka. Již v roce 1620 byly Kladruby přepadeny, kostel vyloupen a několik mnichů zabito. Ostatní se opět museli uchýlit do Regensburgu. Během této neklidné etapy byl klášter vypleněn ještě čtyřikrát.

Po skončení třicetileté války nastává v našich zemích období rekatolizace a tím příznivé podmínky pro obnovu poničených církevních objektů. V Kladrubech měl zásadní význam nástup nového opata Matouše Romana Platzera (1650—1666), který započal opravy zdevastovaného klášterního areálu, úspěšně obnovil fungování hospodaření a pozvedl společenskou a kulturní prestiž kláštera.⁶⁵

Znovuzískáním přeštického statku v roce 1705 a dalšími drobnými nákupy nemovitostí došlo k navýšení klášterního majetku a vytvořeny tak hmotné rezervy pro další rozvoj kláštera v Kladrubech.

Za nejvýznamnějšího benediktinského opata v období baroka je považován Maurus Fintzguth, který stál v čele kláštera v letech 1701—1729. K vypracování návrhu přestavby kostela s poškozenými klenbami a stropy vyzval dva nejvýznačnější stavitele: Jana Blažeje Santiniho-Aichla a Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Vybrán byl projekt prvního jmenovaného architekta a realizace probíhala mezi lety 1712 a 1726.⁶⁶ Stavba nového konventu už byla řízena opatem Josefem Sieberem, tentokrát dle návrhu Dientzenhofera. Konvent byl dostavěn až

⁶⁵ Kostel, opravený v letech 1653—1656 se stal r. 1658 poutním. V rámci oprav byl otevřen hrob zakladatele kláštera knížete Vladislava I. a jeho ostatky přeneseny k oltáři v křížové lodi. Odtud byly při další přestavbě znovu přemístěny k hlavnímu oltáři.

⁶⁶ V Kladrubech dosáhl své české kulminace architektonický styl nazývaný barokní gotikou a reprezentovaný především Santinim.

v roce 1775, za během působení posledního opata Amanda Streera.⁶⁷ Při přestavbě do podoby barokní gotiky kladen důraz především chrámový interiér. Hlavní oltář, kazatelny a ostatní interiérové prvky byly zhotoveny dle návrhu Santiniho. Na výzdobě pracovali další přední barokní umělci nejen z Čech, např. Řehoř Thény a bratři Asamové. Barokní varhany pocházející z dílny Jacoba Burkhardta a dokázaly podtrhnout akustickou výjimečnost chrámu.⁶⁸

Činnost výše uvedených třech opatů se neprojevovala jen na stavbách. Podařilo se jim stabilizovat poměry na klášterních statcích a intenzivně tak na nich rozvíjet vrchnostenské podnikání, upevnit pořádek a kázeň v klášteře, a hlavně podstatně zvýšit hodnotu klášterních privilegií.

Osvícenským způsobem vlády však stále častěji docházelo k zasahování do klášterních pravomocí. Stále častěji se objevovaly náznaky, že stejně jako došlo k rozpuštění celých řádů a likvidaci jednotlivých klášterů, tak že bude zrušen i kladrubský benediktinský klášter. K tomuto kroku přistoupil císař Josef II. v roce 1785, tj. dva roky po smrti opata Amanda Streera. Mobiliář byl většinou rozprodán formou dražby a nemovitý majetek čítající 38 vesnic, 15 dvorů a 9 mlýny připadl náboženskému fondu.⁶⁹

Po roce 1798, tj. po likvidaci kláštera, v něm krátce pobývali trapisté, vyhnaní po revolučních událostech ve Francii, kteří pak pokračovali do Ruska. Následně jej měla v pronájmu vojenská správa, která zde zřídila vojenský lazaret pro raněné z bojů s Napoleonem, následně kasárna a roku 1818 invalidovnu.

V roce 1825 bylo panství prodáno v dražbě. Novým majitelem se stal polní maršál Alfred I. Windischgrätz. O panství se příliš nestaral, jeho hlavním sídlem se stal nedaleký Tachov, dále pak Štýrsko a další statky v dnešním Slovinsku a na Slovensku. Windischgrätz za zakoupené panství zaplatil jen

⁶⁷Amandus Streer zemřel r. 1783.

⁶⁸V baroku mělo vše svoji symboliku. Např. motivy lilie, růže, hvězdy nebo motiv mušle. To vše byly symboly P. Marie.

⁶⁹Náboženský fond zřídil Josef II. Šlo o zvláštní samostatný subjekt, jehož účelem byla správa části majetku zabaveného římskokatolické církvi a výnosů z něj.

polovinu ceny a zbývající částku smazalo uznání zásluh pro rakouskou monarchii. Z klášterních objektů v Kladrubech byl využíván hlavně konvent. Zde došlo v roce 1864 k vybudování pivovaru. Ostatní stavby včetně chrámu Panny Marie ponechávali Windischgrätzové svému osudu. Situace se změnila po pozemkové reformě za první republiky 1919, kdy daný šlechtický rod přišel o většinu majetku.⁷⁰

Po vymření hlavní části rodu převzal panství Aladár Windischgrätz z uherské větve. Ten do Kladrub přesídlil a založil zde rodinnou knihovnu a archiv. Protože se hlásil k nacistické ideologii, tak byl veškerý rodový majetek na základě Benešových dekretů v roce 1945 zkonfiskován. Na objektu, následně spravovaném Ministerstvem zemědělství a Národním pozemkovým fondem, hospodařily Československé státní statky a Československé státní lesy.

Po roce 1948 připadly Kladruby pod správu Národní kulturní komise v Praze. V počátku 60. let 20. stol. sídlilo přímo v areálu kláštera ředitelství státního statku a docházelo tak k další postupné devastaci. Roku 1967 byl klášter převeden do správy Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni. V současné době celý areál spravuje Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích a probíhají zde rozsáhlé rekonstrukce financované prostřednictvím integrovaného regionálního operačního programu (IROP).

3.4 Legenda o založení kláštera

Jedna z legend vypráví, že sv. Wolfgang předpověděl vznik kláštera téměř sto čtyřicet let před jeho založením. V té době ještě neměla Praha své biskupství a české území bylo součástí diecéze v bavorském Regensburgu, v jehož čele stál biskup Wolfgang:

„Biskup Wolfgang cestoval do Čech. V místech, kde dnes stojí kladrubský klášter, se náhle u jeho vozu zlomila náprava a než kočí závadu opravil, tak unavený biskup

⁷⁰Zákon č. 215/1919 Sb. ve znění z 16. 4. 1919, tzv. *záborový zákon*.

usnul. Ve snu se mu zjevila Panna Maria a oznámila mu, že právě na tomto místě má být jednou postaven veliký klášter s kostelem, jí zasvěceným.

Když biskup procitl, rozhlédl se a hledal nějaké znamení, aby toto místo později snáze našel. Protože nemohl nic nápadného najít, poprosil kočího o sekerku, usekl tedy dvě silné větve a jimi označil místo, kde má kostel stát. Ze slov klást ruby, což znamená pokládat větve, bylo prý odvozeno jméno Kladruby. Aby toto místo, kde se mu zjevila Panna Maria, bylo posvěceno, nechal zde biskup později postavit poustevnu s jedním mnichem, která tam zůstala až do skutečného založení kláštera“

Není pochyb, že výše uvedené vyprávění patří do sféry nepodložených legend. Zajímavostí však je, že její obsah respektoval i sám Santini a při představě kladrubského klášterního chrámu na hlavním oltáři u sochy sv. Wolfganga znázornil právě ony dva z jeho atributů, malý kostelík a pozlacenou sekerku na kmene listnatého stromu.

3.5 Zámek Manětín

Městečko Manětín se nachází asi 30 km severně od Plzně. První písemné zmínky o tomto místě pochází z roku 1169, kdy byl zdejší újezd, nacházející se na obchodní cestě z Chebu do Prahy, darován králem Vladislavem II. řádu johanitů. Ve 13. století byla v místě dnešního zámku postavena tvrz a posléze klášter. V roce 1420 dal král Zikmund Lucemburský manětínské panství do zástavy Bohuslavu ze Švamberka. Johanité Manětín opustili v 15. století, poté co panství nejprve pronajali a následně roku 1483 prodali synovci Bohuslava ze Švamberka.

Od roku 1544 Manětín vlastnil Volf Krajíř z Krajku, kterému však byl po jeho účasti ve stavovském odboji proti Ferdinandovi I. roku 1547 konfiskován majetek. Dalšími držiteli Manětína se stali Šlikové z Holíče a dále po nich od roku 1560 Hrobčičtí z Hrobčic. Ti vybudovali na místě tvrze renesanční zámek, k němuž patřil pivovar i poplužní dvůr. Finanční potíže je přinutily panství v roce 1617 prodat Volfovi Krajířovi z Krajku. Z důvodu účasti v protihabsburském odboji mu byl majetek zkonfiskován. V roce 1622 koupila panství Ester Mitrovská

z Nemyšle, rozená Lažanská z Bukové. Zemřela bezdětná a majetek připadl bratrovi Ferdinandu Rudolfovi Lažanskému a v držení tohoto hraběcího rodu zůstal Manětín až do roku 1945.⁷¹

Po třicetileté válce provedl první úpravy renesančního zámku v Manětíně Ferdinandův syn Karel Maxmilián Lažanský, který byl stejně jako jeho otec velmi vzdělaný a stal se aktivním článkem aktivní v řadě důležitých politických a správních úřadech v Čechách.⁷²

*„V 18. století postihla starší sídlo rodu Manětín katastrofa. Velký požár zničil zámek a polovinu města. Krátce nato zahájili Lažanští jeho obnovu a vytvořili tak komplex krásné barokní architektury. Okolí zámku a město byly vyzdobeny velkým množstvím soch J. Herschera“.*⁷³

Tehdejší majitelé panství Lažanští tak zahájili kompletní barokní přestavbu nejen zámku, ale hlavně i přilehlého centra města. Václav Josef Lažanský však v roce 1715 umírá a vše zůstává na jeho manželce Marii Gabriele, rozené Černínové z Chudenic, která ovdověla a zůstala sama se čtyřmi dětmi ve svých dvaceti letech. Zámek byl přestavěn podle plánů Tomáše Haffeneckra. Kostel dokončil Jan Jiří Hess. Svá díla zde zanechali významní umělci jako například malíři Petr Brandl, Filip Kristián Bentum, sochaři Štěpán Borovec, Josef Herscher. Působil zde také kantor, varhaník a skladatel Jan Josef Brix, bratranec slavnějšího skladatele Františka Xavera Brixiho.

Prostor před zámkem byl po požáru zcela architektonicky překomponován a vznikly zde terasy se sochami světců a plastik z dílny sochaře Štěpána Borovce a jeho žáka Josefa Herschera.

⁷¹Ferdinand Rudolf Lažanský (1590—1657) dosáhl proslulosti nejen jako voják a politik, ale především jako učenec. Vedle češtiny a němčiny hovořil hebrejsky, řecky, latinsky, španělsky, francouzsky, italsky a turecky. V pozdějších dobách bývá nazýván českým *Mezzofantim* 17. století. (Giuseppe Gasparo Mezzofonti – italský kardinál a slavný polyglot, 1774—1849).

⁷²MAŠEK, P. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, s. 154.

⁷³Dtto.

Historické centrum Manětína se hrdě hlásí k označení *barokní perla západních Čech*. K zámku náleží zahrada, písemně zmiňovaná už v roce 1604, anglický park, upravený na začátku 19. století a budovy bývalého pivovaru a sýpky, tvořící zázemí panského sídla. Na západní straně spojuje budovu zámku s oratoří kostela sv. Jana Křtitele dlouhá krytá chodba, původně vyzdobena obrazy svatých.

Marie Gabriela Lažanská byla velmi zbožná. Ve svém volném čase vyšívala společně s dalšími dámami ornáty pro duchovní.⁷⁴ Zároveň vystupovala jako moderní emancipovaná žena, která ráda cestovala a podporovala umělce a na své panství si zvala sochaře, malíře i hudebníky. Právě ona obohatila zdejší zámeckou kuchyni nejen o makaróny, ale dovážela ze svých cest také exotické ovoce.⁷⁵ Důstojně a s úctou se chovala nejen ke svým duchovním, ale také podřízeným a některé z nich nechala dokonce zvěčnit místním malířem Václavem Dvořákem v životní velikosti. Za demonstrativní příklad můžeme označit obraz jejích tří sluhů s nosítky, kterými ji nosili na procházky do nedalekého okolí.⁷⁶

Rod Lažanských Manětín a přilehlé vesnice vlastnil více než 300 let až do konce 2. světové války. Posledním mužským držitelem zámku byl Jan Karel Lažanský, který zemřel roku 1932. Z jeho tří potomků syn Karel padl v 1. sv. válce, dcera Vilemína zemřela brzy po svatbě. Zámek tak připadl nejstarší dceři Terezii, která přišla o syna ve 2. válce.

Po válečných peripetiích byl zámek zestátněn a Terezie, provdaná Seilernová, jako poslední majitelka, byla vysídlena do Rakouska.

Zámecký areál byl po válce ve špatném stavebním stavu a k temné budoucnosti negativně přispělo jeho užívání Státními statky a lesy, které zde

⁷⁴Farář Václav Aleš Plešner, ve své kronice vypráví o prvním setkání s Marií Gabrielou Lažanskou po příjezdu do Manětína z Vídně, kdy byla zaskočena jeho chudým oděvem.

⁷⁵Návštěvníci zámku mohou v rámci prohlídkové trasy spatřit v hlavním sále portrét M. G. Lažanské s dcerami, kde jim společnost dělá černošský sluha a inspektor panství Kryštof Hossner.

⁷⁶Soubor 13 barokních obrazů služebnictva a duchovních M. G. Lažanské zhotovil v letech 1715—1716 malíř Václav Dvořák. Unikátní soubor rozměrných obrazů je jedinečným důkazem blízkého sepětí zaměstnanců zámku se šlechtou v 18. století a je součástí prohlídkové trasy na zámku v Manětíně.

zřídilo sídlo ředitelství lesního závodu včetně kanceláří a také byty pro zaměstnance.

Za počátek záchrany a obnovy zámku lze pokládat iniciativu členů Kruhu přátel Manětínska, neboť již v roce 1959 byl veřejnosti zpřístupněn hlavní zámecký sál a bývalá knihovna, která je dochovaným svědkem zájmů české šlechty od 18. do 20. století. Své místo zde má nejen beletrie a náboženská literatura, ale také cestopisy a knihy z oblasti přírodovědy.

V roce 1988 převzalo zámek pod svou správu nedaleké muzeum v Mariánské Týnici a zahájilo jeho obnovu. Koncem 90. let 20. století zde vznikl skromnější návštěvnícký okruh. V roce 2002 byl areál manětínského zámku prohlášen Národní kulturní památkou. V současné době přísluší areál pod Územní památkovou správu Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích.

Jednou z posledních stavebních akcí je obnova původní oranžerie v parku, která dnes slouží jako kulturní centrum.

Současný prohlídkový okruh zámeckými interiéry seznámí návštěvníky s historií a stylem života hraběcí rodiny od doby baroka až po dvacáté století. Unikátní nástropní freska v hlavním reprezentačním sále, kde Marie Gabriela Lažanská pořádala plesy, hudební představení či večere pro větší společnost, symbolizuje oslavu rodiny Václava Josefa Lažanského a jeho ženy Marie Gabriely. Jejím autorem je František Julius Lux. V rozích malby uvidí návštěvníci symboly čtyř ročních období a čtyř etap lidského života. Jaro a mládí symbolizují dívky se džbánem a papouškem. Léto a dospělost představuje žena se srpem a snopem obilí a také dáma se slunečníkem. Podzim života a stáří zastupuje žena s jablky a vinná réva. Zimu a smrt zosobňuje muž s kosou a žena se škraboškou. Nad nimi se tyčí chrámy rodové slávy s erby rodičů manželů. Střed fresky tvoří dominanta boží prozřetelnosti dohlížející na osudy obou rodů. Žena se srdcem v ruce je Boží láska, dáma se sloupem symbolizuje sílu.⁷⁷

⁷⁷Srov. SYLABUS, průvodcovský text, s. 8.

Marie Gabriela Lažanská se po smrti svého manžela už nikdy nevdala. Svůj životní elán a temperament vsadila nejen do výchovy čtyř dětí ale především do architektonického a zejména kulturně společenského rozkvětu Manětína. Jako cnostná dáma dokázala být také velkou požitkářkou života. Její slabost pro karetní hry dokládají dochované karetní stolky z počátku 18. století a stejně tak i vyobrazení karet na portrétech členů manětínského dvora, zřejmě jako důkazu, že se jednalo o členy místní karetní společnosti.⁷⁸

3.6 Pověst o karbanici Lažanské

Marie Gabriela dokázala přiznat před svým okolím i svoji slabost, kterou byla hra v karty. Jednoho osudného večera se jí však její vášeň nemusela vyplatit, neboť málem prohrála své manětínské panství:

„Právě probíhal jeden z tradičních večerů na zámku. Paní majitelka se společností hraje karty, ale list jí dnes vůbec nepadá. Štěstí při ní zrovna nestojí. Hra je však lákavá, a tak se rozhodne, že vsadí celé své panství.

Po celý večer jim nosí pití sluha jménem Karásek, který dobře vidí všem do karet a je mu tudíž jasné, že paní teď tvrdě přestřelila. Služba na zámku byla pěkná, on byl spokojený. Proto se rychle rozhodl, že to vezme do svých rukou.

Zkrátka udělal ze sebe nešiku, který naoko zakopl o nohu hracího stolu. Víno se rozlilo, mokré karty pomíchaly, ale paní se moc rozzlobila.

Sám sluha se před ní dva dny skrýval. Pak jí někdo donesl, proč to Karásek udělal. Došlo jí, co se všechno mohlo stát. Nechala sluhu vyhledat a jako poděkování mu darovala mlýn na řece Střele, který se dodnes jmenuje Karáskův.“

Tato pověst však nic nezměnila na skutečnosti, že Marie Gabriela Lažanská strávila posledních 20 let svého života jako abatyše Novoměstského ústavu šlechtičen v Praze. Zemřela ve věku 67 let.

⁷⁸ Webová stránka: <https://cesky.radio.cz/manetinska-hrabenka-marie-gabriela-dvacetileta-vdova-ctyrideti-a-panstvi-8214255>, citováno dne 24. 1. 2022.

4 NÁVRH RÁMCOVÉHO PLÁNU PRO VOLNOČASOVÉ AKTIVITY SPOJENÉ S UVEDENÝMI OBJEKTY

Každý člověk má potřebu věnovat se aktivitám, které z jeho života odstraňují stereotyp, přináší mu naplnění a radost. Památkové objekty jsou jednou z možností k prožívání volného času, a to u všech věkových kategorií.

Pravidelně se konají akce spojené se zahájením a ukončením návštěvnické sezóny, i když některé hrady a zámky bývají otevřeny také celoročně. Všechny mnou zvolené objekty pracují v sezónním režimu, a tak se jejich brány otevírají 1. dubna a zavírají se 31. října. Trávení volného času na státem spravovaných a zpřístupněných památkách znamená přípravu programu nejen pro odpočinek, ale také pro získání nových poznatků.

Aby byla památková edukace úspěšná, je nutné znát, a hlavně respektovat vzdělávací potřeby včetně způsobů poznávání toho, komu je určena. Předpokladem pro edukaci v historickém prostředí je zdařilá motivace a vybrané příhodné podmínky. Je potřeba zvolit takové cíle edukačně zábavných programů, které budou odpovídat nejen vzdělávacím potřebám, ale zejména poptávce z řad veřejnosti.

V případě zpracování návrhu volnočasových aktivit pro určenou cílovou skupinu je nutné program přizpůsobit dennímu režimu jejich členů. To se týká zejména edukačních programů pro školní děti.

„Historická místa nabízejí návštěvníkům lidem nezapomenutelné zážitky, které rozšiřují jejich rozhled. Osvětlují způsoby, jak žili lidé v minulosti a jak žijeme my dnes“⁷⁹

Obsah památkové edukace vychází z prvků krajiny, hmotné a duchovní kultury, které jsou odrazem minulosti a veřejným zájmem je, aby zůstaly zachovány pro budoucí generace.⁸⁰

⁷⁹HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. a kol. *Památky nás baví 1*, s. 19.

⁸⁰ Hmotné kulturní dědictví představuje nemovitě památky, historické a umělecké předměty jako movité doklady o tom, jak docházelo ke změně životního stylu. Nehmotné kulturní dědictví představuje

Při přípravě programů je nutné respektovat čtyři různé způsoby, jak člověk vnímá nové poznatky a jakým způsobem si je zapamatuje.⁸¹

1. **Vizuální typ:** dobře si pamatuje to, co vidí, pozorováním se učí, text, který je potřeba se naučit si graficky upravuje.
2. **Komunikativní typ:** lépe si pamatuje to, co slyší, učí se nahlas. Vyhovuje mu diskuse.
3. **Haptický a kinestetický typ:** vše si musí osahat, učí se v pohybu a sleduje, jak se, co dělá.
4. **Verbálně abstraktní typ:** dává poznatky do souvislostí, vyhodnocuje nejdůležitější, kategorizuje.

Každý, kdo navštíví nějakou památku má trochu jinou představu o svém volnočasovém vyžití. Proto je velice důležité, aby nabízené aktivity obsahovaly možnosti k zotavení a reprodukci pracovních sil, stejně jako přispívaly k sebereflexi a tím k rozvoji osobnosti, ale především k duševní pohodě, rozptýlení a zábavě.

Společný rámcový plán volnočasových aktivit pro návštěvníky třech rozdílných typů památkových objektů jsem prioritně rozdělila podle ročních období a dále podle toho, zda se bude jednat o akci jednorázovou nebo pravidelnou, tj. periodicky se opakující. Při plánování jednorázových akcí je nutné vycházet z konceptů, které byly úspěšné minulosti a citlivě vnímat, co veřejnost od návštěvy historického sídla očekává a co se těší jejímu velkému zájmu.

4.1 Rámcový plán využitelný pro hrad, zámek i klášter

Zahájení návštěvnické sezóny (začátek dubna, příp. konec března, záleží na kalendářním termínu), úvodní akce s názvem: „*Už zas bude teplo, návštěvnické peklo aneb pojd'te si to užít!*“

zachování historické paměti ve smyslu znalostí a dovedností, včetně jazyka a literatury, zvyků a tradic či tradičních technologií.

⁸¹HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. a kol. *Památky nás baví 1*, s. 50.

Období před Velikonocemi: výtvarné kurzy pro veřejnost s názvem: „*Přineste si kraslici, dejte si ji na polici*“. (Časově vymezená akce pro skupiny, účastníci si mohou svoje donesené vajíčko položit na kterékoli místo v určeném historickém interiéru a za pomoci odborného vedení z řad odborníků si na připravených malířských stojanech vytvořit suchou technikou kresbu se zátiším).

Konec dubna, konkrétně nejlépe 30. 4. akce s názvem: „*Májky se tu nestavěly, čarodějnice odletěly*.“ Beseda s etnografem o rituálech a oslavách poutajících se k těmto dnům.

Měsíc červen: hudební slavnosti k nadcházejícímu letnímu slunovratu.
Název akce pro:

- hrad: „*Bílá paní za svítání, dala se prý na zpívání*.“

- zámek: „*Na zámku se nešeptá, na zámku se zpívá*.“

– klášter: „*Jednoho mnicha tady měli a s ním všichni tajně pěli*.“

Červenec: „*Přijďte se k nám zchladit, budete se bavit!*“ Prohlídky přístupných sklepů s programem na daných objektech.

Srpen: „*Svatba na zámku, přijměte pozvánku*“. Možnost zapůjčení kostýmů pro děti i dospělé a focení v nich.

„*Mniši byli tišší, aneb jak se vlastně oblékali?*“

„*Kolik vážil rytíř?*“

Září: „*Malujeme!*“ Návštěvníci obdrží omalovánky s předtiskem do vybraného interiéru a dostanou příležitost a pastelky si to ve vymezeném časovém úseku vybarvit.

Říjen: „*Sezóna končí, památky se letos loučí...*“ Slovo památky lze v názvu nahradit patřičným podstatným jménem: hrad, zámek, klášter.

5 NÁVRH PROJEKTU: PROHLÍDKOVÁ TRASA NA HRADĚ ŠVIHOV

Starosti pana purkrabího

Hlavní záměr prohlídky:

- a) Kdo to byl purkrabí? Objasnění role správce hradu, tj. že měl na starosti celý jeho provoz i veškerého panství.
- b) Povinnosti purkrabího, na co dohlížel na přelomu 15. a 16. století?
- c) Zásobování hradu: co se kde skladovalo, kdo hrad zásoboval, pro koho se vařilo a jaké množství, a hlavně kde se co vařilo?

Cílová skupina:

Prohlídkový okruh s označením Starosti pana purkrabího je určen návštěvníkům, kteří se více než o historii hradu zajímají o praktické provozní záležitosti běžného života na hradě. Z tohoto důvodu není součástí prohlídky výklad o historii a jeho držitelích objektu.

Cíl prohlídky:

Po absolvování prohlídky bude mít návštěvník přehled o tom, že sídlo šlechtice neskrývá jen honosné sály, ale k životu na hradě bylo nutné mít také funkční zázemí.

Hlavní sdělení prohlídky:

Purkrabí měl na starosti celý chod hradu a panství.

Povinnosti purkrabího, na co všechno musel dohlížet.

Ucelený přehled o zásobování hradu.

Vedlejší sdělení prohlídky:

Upozornění na místní architektonické zajímavosti.

Nastínění obrany pozdně středověkého sídla.

Vztahy mezi vyššími vrstvami a lidmi zajišťujícími chod hradu.

Reflexe z prohlídky:

Zdůraznění významu zázemí pro celkové fungování šlechtického sídla.

Časová dotace:

max. 45 min.

Velikost skupiny:

maximálně 15 osob

Práce se sylabem:

Sylabus je napsanou oporou výkladu průvodce.

V rámci této prohlídkové trasy nemusí být sylabus doslovně dodržován.

Důležité je dodržení sledu jednotlivých částí sylabu (pokud tomu nebrání vnější okolnosti)

Členění textu sylabu:

Členění bude řazeno dle jednotlivých prostor.

Uveden bude jednostupňový text s doplňkovými informacemi uvedenými pod čarou.

Poznámky pod čarou psané *kurzívou* je důležité respektovat z důvodu případných dotazů návštěvníků. V rámci běžné prohlídky není nutné je zapojovat do výkladu průvodce.

Modře jsou poznamenané pokyny a typy pro průvodce, týkající se organizace prohlídky.

Zelenou barvou jsou navrženy možné zapojovací otázky a také časová rezerva pro dialog s návštěvníkem, **tučně jsou označeny případné očekávané odpovědi**

1) Jihozápadní parkán (časová dotace cca 3 min.)

privítání návštěvníků, navázání kontaktu s nimi před vstupem do lednice, za deště se toto odehrává v lednici. Např. **Než začneme, rád/a bych se vás zeptal/a odkud jste k nám přijeli? A co už víte o našem hradě?** Dát lidem prostor, aby se zorientovali, kam vlastně přijeli. Průvodce si udělá představu, s kým má tu čest.

„Dobrý den vážení návštěvníci,

dovolte mi, abych vás přivítal/a na státním hradu Švihov, který je ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích. Já se jmenuji a budu vaším průvodcem po zázemí šlechtického sídla.

Rád/a bych vás požádal/a, abyste si nyní ztišili mobilní telefony, aby nás při putování pozdním středověkem nerušily.⁸² Děkuji vám.“

Představení trasy, téma, směr prohlídky, časová dotace

„Prohlídka nás zavede do časů panovníka krále Vladislava II. Jagellonského, kdy náš hrad vlastnil Půta Švihovský. V průběhu prohlídky budeme nahlížet přes rameno místnímu purkrabímu. Budeme sledovat, jaké měl na hradě postavení, a hlavně jaké byly jeho pracovní povinnosti. Proto s ním zkontrolujeme potravinové zásoby hradu, podíváme se do strážnice a navštívíme i jeho kancelář. Zhruba asi za 40 minut v černé kuchyni (*ukázat směr paži*) budete mít možnost, abyste porovnali, kolik se toho v kuchyni od středověku do dnešních dnů změnilo.

Pokud byste měli během prohlídky jakékoliv dotazy, tak se ptejte.“

Časové zařazení, stručné představení nejvýznamnějšího majitele hradu Půty

„Nejvýznamnějším majitelem našeho hradu byl Půta Švihovský. Za svoje služby králi Vladislavovi II. získal povolení přestavět své rodové sídlo ve Švihově. A tak v průběhu let 1480-1489 nechal vybudovat dnešní jádro hradu (*ukázat paži*). Jestli teď přemýšlíte, o jaké služby králi se jednalo, pak vám řeknu, že Půta Švihovský byl nejvyšším královským sudím, často pobýval u královského dvora nejen v Praze.⁸³ Byl také diplomatem, navštěvoval i cizí panovnické dvory, tzn. že

⁸²Další upomenutí užít až ve chvíli, kdy bude potřeba. Např. „Prosím, nesahejte na exponáty.“ Není nutné hned návštěvníkům dávat zákazy, většina lidí podvědomě respektuje vyhrazený prostor a nedotýká se exponátů. Pokud zákaz musíte udělit, vysvětlete proč. Např. exponáty jsou ošetřeny proti škůdcům, dotýkáme-li se jich rukou, stíráme ochrannou vrstvu a předměty jsou pak vystaveny většímu riziku náklady koroze, červotočem atd.

⁸³Od roku 1490 sídlil královský dvůr Vladislava II. Jagellonského trvale v Uhrách, resp. v Budíně.

hodně cestoval. Vlastnil řadu panství v Čechách, ale i ve Slezsku. Nemohl tak věnovat všechn svůj čas správě jediného hradu. Proto na správu panství potřeboval lidi.

Představení purkrabího Dominika

Nejvýš ve správě hradu a panství stál purkrabí. Půtovým správcem hradu Švihova čili purkrabím byl Dominik z Újezda.⁸⁴ Pocházel z vladyckého poplužního dvora, který byl součástí švihovského panství. Když začal Půta Švihovský přestavovat hrad, pracoval pro něj Dominik už více než šest let. V té době jako purkrabství sloužila jedna z budov pozdějšího hospodářského dvora (*ukázat směr paži*). Tam odtud Dominik dohlížel na celkový chod a obranu hradu i švihovského panství. Zajišťoval dokonce i zásobování, a to nejen pro panstvo, ale také pro vojenskou hradní posádku a sloužící čeled'. A určitě si dovedete představit, jak těžká byla práce purkrabího v době, kdy se hrad přestavoval.

Začněme např. zásobováním. Pojdme se podívat, jak a kde se uchovávaly zásoby pro hrad.

otevřít dveře a pokynout návštěvníkům, aby si postoupili do první místnosti

2) Lednice (2 min.)

Představení hradní lednice

Už někdy někdo z vás stál v lednici? Celá naše skupina teď stojí ve středověké hradní lednici. Slovo lednice všichni známe ze svých domovů. Možná si někteří z vás pamatují z hodin fyziky, na jakém principu naše elektrické lednice doma fungují... **Dokázali byste ale přijít na to, jak mohla fungovat takto rozměrná hradní lednice?** Od návštěvníků nemusí zaznít definice, ale jde o to nechat lidi přemýšlet. **Na závěr shrnout:** Když v zimě zamrzly řeky, rybníky a vodní příkop, dal purkrabí Dominik pokyn čeledi z hradu a několika poddaným, aby

⁸⁴Újezd – vesnice nedaleko Horšic

ze zamrzlých vodních ploch vyřezali a vysekali ⁸⁵ velké kry ledu.⁸⁶ Tyto naložené na vozy tažené koňmi nebo dobyt看em přivezli do hradní lednice. Zde kry vyskládali tak, aby mezi nimi byly co nejmenší skuliny. Ledový stoh pak obalili slámou, která led chránila před teplem, aby nezačal brzo tát. Pokud byl kvalitní, vydržel i do další zimy. Jak led postupně odtával, chladná voda odtékala stručkami v hliněné podlaze. Led ochlazoval vzduch nejen v lednici, ale i v sousedních sklepech.⁸⁷

Na kvalitu ledu v lednici dohlížel sklepník stejně jako na zásoby ve sklepech. Pojd'me se podívat, o jaké zásoby šlo.

názakovou instalaci uskladňování zeleniny, komentovat jen na dotaz: Např. tak jako mnozí z vás doma uskladňujete zeleninu ve svých sklepech, dělo se i ve středověku. Zelenina se skladovala rozložená v bedýnkách, na lískách, v regálech.

3) Mléčná komora (4 min.)

Uvedení do mléčné komory

Z písemných pramenů víme, že v tomto patře sklepů byla kromě lednice (*ukázat směr paži*) pro pivní a vinný sklep, do kterého za chvíli půjdeme (*ukázat směr paži*), také mléčná komora, ve které právě stojíme.

Zásoby mléka se na hrad dodávaly pravidelně, protože k hradu patřilo několik poplužních dvorů, kde se hospodařilo a součástí samotného hradu bylo také hospodářství s ustájeným dobyt看em. Navíc dávky mléka nebo mléčných výrobků museli vrchnosti odevzdávat i obyvatelé poddaných vesnic a města. Na odevzdávání poddanských dávek dohlížel purkrabí Dominik. Kontroloval kvalitu i kvantitu dodaných surovin. Rozhodoval, kolik surovin a jak se zpracuje, kolik se

⁸⁵K vyřezávání ledu se používaly pily tzv. břichatky, které byly na jedné straně opatřené závažím. Do dostatečně silného ledu se vysekal ledařskou sekerou otvor, do kterého se vložil konec pily se závažím a ledař rezal tahem pily nahoru a dolů v ledu přiměřeně dlouhé pásy. Ty potom rozřízl ještě příčně na takový rozměr, aby se s kvádry dalo manipulovat. Nařezané ledové kry pak ledaři plavili pomocí háků na dlouhé násadě ke břehu k povozu.

⁸⁶Kvalitní led v sobě má málo bublinek, je čirý. Vzniká při velkém mrazu.

⁸⁷Tento princip chlazení fungoval v pivovarech a hospodách ještě v polovině 20. století.

uskladní v hradních sklepích, event. kolik se dále prodá, ať už v podobě mléka nebo z něj vyrobených produktů.

O sýru

V mléčné komoře se především vyráběly a skladovaly sýry. Ale nechyběly tu jistě ani suroviny pro jeho výrobu, jako např. tvaroh, mléko, eventuálně další mléčné produkty jako smetana a máslo.⁸⁸

Sýry byly na sklonku středověku jedním z nejčastějších pokrmů, a to hned po chlebu a nejrůznějších plackách, hrachu a cibuli. Z dnešního úhlu pohledu, je ale složité označit, co už bylo ve středověku považováno za sýr a co byl ještě tvaroh. [Věděl by někdo z vás postup, jak se vyrábí sýr? Nechat lidem prostor, aby se zamysleli, event. odpovídali. Na závěr shrnout: Zkyslé mléko se pomalu bez míchání ohřívalo, až se srazilo. Sraženina se sebrala do plátýnka a nechala se vykat nebo se vylisovala. Tak vznikl tvaroh.](#)⁸⁹

Když se do tvarohu přidala sůl a koření, např. kmín nebo jiné bylinky, byl to první krok k výrobě sýra. Z tvarohové hmoty se uplácaly malé bochánky, tzv. homolky, které se postupně sušily v průvanu vyskládané na lístkách nebo na loubkových roštech. Sušení sýra trvalo týdny i měsíce.⁹⁰ Usušené bochánky se nakládaly do soli a nechávaly se zrát. Sýr tak vydržel požitelný i několik měsíců.

A co se např. ze sýra vařilo v 16. století? Dovolte mi, abych vám přečetl/a recept/y: [Stačí přečíst z cedulky jeden recept. Dle zájmu a času možno i více.](#)

⁸⁸Z mléka se sbírala na povrchu usazená smetana. Pro sbírání smetany se užívaly dřevěné lžice, protože pokud by použili kovový materiál, mléko by se rychle srazilo. Ze smetany se v dřevěné máselnici stlouklo máslo. Před podáváním na stůl se máslo formovalo do mokrých dřevěných formiček z měkkého dřeva. Na jejich dně bývaly vyřezávané jednoduché, většinou rostlinné motivy.

Při tlučení másla vznikalo jako vedlejší produkt podmáslí. Podmáslí se pilo, vařily se z něj polévky, zadělávalo se jím těsto nebo se dávalo dobytku. Máslo bylo buď určené k rychlé spotřebě, nebo se ukládalo do slané vody v kameninových nádobách. Většina másla se uchovávala v přepuštěném stavu. Přepuštěné máslo (schmalz) bylo tvrdé a lámavé a nedalo se namazat na chleba. Používalo se především na vaření, pečení, smažení a omaštění pokrmů. Jeho výhodou bylo, že vydrželo v chladu i několik měsíců.

⁸⁹Vedlejším produktem při výrobě tvarohu je syrovátka. Ta se pila, vařily se z ní polévky, zadělávalo se z ní těsto, co se nespotebovalo, dávalo se dobytku.

⁹⁰Kromě sýrů se v průvanu sušily i uzeniny ze zabijaček.

„Sýrový koláč – sejra mladého a část sejra starého a hrst' jáhel, vlejž tam vajec co chceš, pak udělej těsto bochníkové s kořením a to směs se sejrem chcešli mítí krutej a dobře syrnej dej sejru třetí díl.

Koblihy – vzali sejr suchý nalili naň vajec a opeřili, upravili v kuličku a v másle na pánvi zapekli.

Kaše bílá ze smetany – vejce, mléko, ocet dej, až se srazí jako drn, se syrovátkou mandle a koření přilej.“

Dobry sýrový pokrm je třeba zapít vhodným nápojem. Tak se půjdeme podívat, jaké tekuté poklady tu purkrabí svěřoval sklepníkovi do péče.

4) Pivnice, vinný sklep a masný sklep (5 min.)

Uvedení do pivního, vinného a masného sklepa

V této poslední místnosti tzv. chladných sklepů je instalace uskladnění piva, vína, ale také masa. Začneme pivem.

Pivo

Středověké pivo se od toho, které známe dnes, výrazně odlišovalo. Bylo řídké na pití a někdy se mu přezdívalo patok, ale také husté až kašovitě, které se konzumovalo pomocí lžice z misky jako polévka. Ve staročeštině se říkalo, že se pivo žralo, odtud slovo ožrala.

Pivo se vařilo přímo tady na hradě. Pivovar a sladovna byly poblíž dnešní pokladny.

Pro výrobu piva byl ve středověku stejně jako dnes kromě vody, ječmene a kvasnic nezbytný chmel. Ten se pěstoval přímo na švihovském panství. Mimochodem dodnes se s ním místy setkáte při procházce kolem hradu.

Chmelnice a vinice

A tady si znovu musíme připomenout povinnosti pana purkrabího. Purkrabí Dominik v průběhu celého roku dohlížel na hospodaření nejen na panských polích, ale i na chmelnicích a také na vinicích. Purkrabí zadával poddaným každý měsíc robotu, která mimo jiné spočívala i v obdělávání chmelnic a vinic. Na chmelnici a vinici robovali větší děti poddaných, které čechraly zem ve vinici u kostela svatého Jiljí a vázaly révu na tyče.

Víno

Zpět k zásobám. Hotové pivo a víno se skladovalo v těchto sklepech. Jakou kvalitu mělo místní víno, o tom dnes můžeme jen spekulovat. Nevíme, jaké odrůdy se tady v Pošumaví pěstovaly, a zda v sobě obsahovaly dostatek nezbytného cukru. Nicméně vzhledem k tomu, že Půta Švihovský se pohyboval ve vysokých panovnických kruzích a jezdil s králem Vladislavem do Uher ale navštěvoval i německé země, mohl mít k dobrému vínu relativně snadný přístup, takže ve sklepech mohly být zásoby celkem kvalitního vína. Víno se v té době velmi často ředilo pramenitou vodou nebo se podávalo horké, což na relativně chladném hradě jistě často přišlo vhod.

Vedle vína a piva se s velkou oblibou pila také medovina⁹¹ a pálenka, ta se páčila ve vinopalně, která byla rovněž součástí hradu.

Pokud si přálo panstvo víno, pivo nebo medovinu ke stolu nebo pro zahřátí, vydával ho ze sklepa po džbáncích sklepník.

Z nealkoholických nápojů se pila čerstvá pramenitá⁹² (**zdůraznit slova čerstvá pramenitá**) voda, mléko v jakémkoliv tekutém stavu (sladké i kyselé) a bylinné vývary.

⁹¹Medovina – kvašený nápoj z vody, medu a kvasu

⁹²Ve studničním sklepech na hradě se zachycovala dešťová (tzn. užitková, nepitná) voda ze střech a z nádvoří.

Maso

Než opustíme chladné sklepy, nesmíme zapomenout na náznakovou instalaci uskladnění masa.

Ve sklepech se skladovalo maso z dobytka vykrmeného v panských chlévech a hospodářských dvorech, ale také maso dodané poddanými⁹³, zvěřina z lesů. Bavíme se navíc o době, kdy šlechtici prostřednictvím svého lovu sami často zajistili dostatečné zásoby masa. Při každé panské honitbě vypomáhali poddaní, kteří se museli stát vždy na pár dní honci. Dále ve sklepě nechyběly ryby, raci z rybníků⁹⁴, potoků a řeky Úhlavy. Např. když zamrzly panské tůně, purkrabí Dominik nechal oznámit švihovským měšťanům, že vrchnost má na prodej ryby a ti byli povinni si kapry a štiky koupit. Zásoby ryb sklepník uskladoval v chladu v sudech se solí⁹⁵ (ukázat paží).

Shrnutí k chladným sklepům

Zásoby ve sklepech, jak už jsme si řekli, měl na starost sklepník, který dohlížel na kvalitu a stav potravin. Sklepník měl všechny sklepy pečlivě zamčené. Bez jeho vědomí se k zásobám nedostala ani myš. Sklepník musel každý den musel podávat hlášení o stavu zásob purkrabímu Dominikovi. Purkrabí musel mít o zásobách přesný přehled, protože to byl právě on, kdo věděl, kolik lidí je každý den nutno nasytit a zásoby musely vystačit pro všechny přítomné na hradě na několik dní. A nebylo to jen panstvo, byla to také vojenská posádka a veškerá hradní čeleď.

Purkrabí Dominik musel dostávat také informace, jaká se očekává úroda, jaké budou výnosy z lesů a rybníků. Na jedné straně tak dostával informace od

⁹³Např. řezníci (kromě toho, že museli dodávat určité množství masa od panských sklepů), museli chodit také na štvance se svými psy. Zajímavá perlička: před vzácnými hosty se museli řezníci převlékat pro kratochvíli panstva do medvědí kůže, za což byli odměněni švihovským pivem...

⁹⁴Ryby v panských rybnících měl na starosti porybný. Staral se o pravidelnou násadu mladých ryb do rybníků, o správnou dobu výlovu, aby na rybnících nikdo nepytlačil atp. Porybný ručil purkrabímu za dostatečný výlov.

⁹⁵Nebo bylo možné ryby uchovat čerstvé, resp. živé v proudící vodě.

sklepníka o tom, co je ve sklepech a v jakém stavu. Musel mít i dokonalý přehled o tom, co se ze sklepů dodává do kuchyně a na hodovní stoly.

V tuto chvíli máme představu, co se skladovalo v těchto studených sklepech. Ale doma určitě máte nejspíš také spíž s dalšími zásobami a nejinak to bylo na středověkém hradě.

5) Nádvoří I. (1 min.)

Návštěvníky během projevu směřujte do horního patra sklepů

Sklepy na hradě mívaly dvě patra. My jsme nyní opustili spodní, tzv. studené sklepy s nízkou teplotou a stabilní vlhkostí. Ty sloužily pro uskladnění potravin, kterým vyhovuje vlhkost.

Nyní se přesouváme do horních sklepů, které se označovaly jako suché. Tam se skladovaly potraviny, které vyžadují suché prostředí.

6) Horní patro sklepů (5 min.)

Po příchodu do chlebového sklepa průvodce rozsvítí (prostřední vypínač). Prohlídka této místnosti probíhá od dveří levou polovinou, resp. rovně a ve směru hodinových ručiček (výklad sleduje postup výroby chleba).

O chlebu v chlebové komoře

Z historických pramenů víme, že v tomto patře byla chlebová komora, ale prameny již neuvádí, která z těchto místností (ukázat paži) to byla.

V chlebové komoře se upečený chleba pouze skladoval. Pecl se v pekárně, která byla rovněž součástí hradu. Dodnes jsou viditelné pozůstatky pece za červenou baštou (ukázat směr paží).

Chleba pro hrad pekl panský pekař. Zrno z pšenice nebo žita semlel panský mlynář ve mlýně před hradem. Mimochodem i mlynář musel denně podávat purkrabímu Dominikovi zprávu o tom, kolik zrna semlel a kolik mouky, krup a šrotu dodal na hrad. V jednu dobu byly přímo na hradě mlýny dokonce

dva⁹⁶, bylo to v době, kdy byl hrad rozdělen mezi dva majitele, tj. Půtovy syny, ale o těch až za chvíli. Z této náznakové instalace je patrný postup výroby chleba.⁹⁷

Když byl chleba upečený a vychladl, skladoval se společně s pečivem na policích v chlebové komoře. Chléb se pekli do zásoby na několik dní. Tento boží dar nesměl chybět při žádném jídle. Zatímco panstvo si pochutnávalo především na světlém pečivu z dražší pšenice, čeled' jedla tmavý žitný chléb nebo placky.

Ztvrdlý chléb se nevyhazoval, používal se jako zahušťovadlo do omáček, nastrouhaný místo mouky do kaší nebo koláčů. Byl i základem některých polévek, např. pivní nebo chlebové⁹⁸.

Suché zásoby

Ve vedlejší komoře nahlédněte, jaké suché, tj. luštěné zásoby byly pro středověký hrad nezbytné. [Povídat během toho, co si návštěvníci budou prohlížet suché zásoby a budou vycházet zpět do chlebové komory](#). Kromě mouky nesměl ve spíži chybět hrách, jáhly (oloupané proso), ze kterých se vařily především kaše. Dále např. kroupy, které byly častou slanou i sladkou přílohou. Nechybělo sušené ovoce, bylinky, koření atd.

Ale např. sůl byla uskladněná ve skladu soli v mostní bráně. Tam odtud ji prodával poddaným samotný purkrabí Dominik.

⁹⁶Jeden mlýn byl ve zlaté a druhý v červené baště.

⁹⁷*Těsto na chléb se zadělávalo v dřevěné díži. Do chlebového těsta patřil kvásek, který se uchovával z předchozího pečení, mouka, sůl, kmín a mléko nebo voda. Těsto se nechalo vykynout přikryté lněným plátnem, někdy kynulo od rána do poledne, ale v chladném prostředí i do večera. Když těsto nakynulo, poprášil si pekař celé paže moukou, aby mohl z díže odebrat kus těsta o velikosti hlavy (bochník vážil 4–5 kg), který hnětl na pomoučeném stole. Uhnětené těsto lehce vtlačil do slaměné misky a nechal opět kynout. Po vzejití těsta z něj válel požadovaný tvar a nechal na teplém místě dokynout. Pak jej potřel vodou, máslem či žloutky, aby vznikla hladká kůrka. Pak se sázely bochníky chleba do vytopené pece. Pekly se 1-3 hodiny a správně upečený chléb se poznal podle hnědočervené kůrky a „zvonivého“ zvuku při poklepání na spodek bochníku.*

⁹⁸*Recept na chlebovou polévku: „Na sádle zpěň nakrájenou cibuli, přidej starý chléb, rozlámáný na menší kousky a osmaž. Poté zalij masovým vývarem (např. z uzeného masa), přidej utřený česnek, sůl a kmín. Vař, dokud není chléb dobře rozvařený. Zalij rozšlehanými vejci. Okořeň nakrájenými zelenými bylinkami (kopřiva, hrášek atp.).*

Na hradě nechyběly ani sklady na jadrné mýdlo od mydlářů, které bývalo ovoněno bylinkami. Mydlář na hradě vařil i obyčejné mýdlo a za odměnu dostával jednou denně najíst.

V tomto vyšším patře sklepů měl někde svou komůrku také klíčník, který zodpovídal purkrabímu za uskladněné konvice a sklenice.

Pouze pokud potřebujete vyplnit čas, návštěvníci si stále prohlížejí: Dovolte mi, abych vám přečetl/a jak probíhalo zásobování počátkem 16. století: (přečíst z cedulky) „*Jen z města Švihov platil ročně každý hospodář⁹⁹ z jednoho lánu¹⁰⁰ 6 kbelců¹⁰¹ ovsa, 12 slepic, 50 vajec, robotních peněz také z jednoho lánu 18 grošů; a každý chalupník¹⁰² platil 3 slepice, jeden rok 12 vajec, druhý rok 13 vajec. Měšťanské sladovny platily pánovi 12 grošů, řezníci tři vepře za 15 grošů. Poddaní na hrad dodávali i kůži, předivo, plátno... Něco bylo formou robotní povinnosti¹⁰³, něco bylo na hrad odkoupeno. Poddaní museli robotovat, při žních, při rytí řípy, okopávání zelí, česání chmele, práci s potahem, při sklizni atd.“*

A teď si představte, jak ty sklepy byly pěkně naplněné zásobami, ze všech vesnic a měst na panství.

Všechno toto zásobování z celého panství řídil purkrabí. To bylo docela dost práce na jednoho člověka, co myslíte? V jednu dobu purkrabovali na Švihově dokonce dva muži – dva purkrabí dvou nesmiřitelných bratrů... O co šlo, se dozvíte na nádvoří.

Po skončení výkladu průvodce nasměruje skupinu na nádvoří, průvodce zhasne a odchází poslední.

⁹⁹V Švihově začátkem 16. století bylo 8 lánů a 2 půllánů.

¹⁰⁰1 lán = cca 18,6 hektarů

¹⁰¹1 kbel = cca 71,5 litrů (tzn. cca 429 l ovsa jen pro představu dnešní pytle jsou cca na 50 kg, tzn. že jeden láník odevzdal každý rok cca 8,3 pytle ovsa.

¹⁰²V Švihově začátkem 16. století bylo 12 podsedků = chalupníků.

¹⁰³Purkrabí měl na starost i péči o panské lesy. Na jaře, když se začaly prodlužovat dny, objednal se šafářem lesy, aby určili dříví pro panství a purkrabí si mohl naplánovat pro poddané robotu.

7) Nádvoří II. (5 min.)

Uvedení do souvislostí - architektura

Při výkladu dohlédnout, aby návštěvníci nevstupovali do odtokového kanálu – hrozí úraz hlavy a nohou.

Stojíme na vnitřním nádvoří. Celé toto vnitřní hradní jádro nechal postavit Půta Švihovský. Průvodce ukazuje směry paží: Jižní a severní obytný palác spojuje na západní straně schodišťové křídlo. Na východní straně je hradní kaple a na ni navazuje tato více než 17 m vysoká hradba a po ní vede pavlač.¹⁰⁴ Po této se můžete projít během prohlídky prvního okruhu.

Odpočinková vsuvka – vyprávění o soužití dvou bratrů na hradě

Nádvoří ve středověku bylo určitě plné života. Zkuste zavřít oči a představit si, co se tu všechno mohlo dít. Z pekárny se do chlebové komory přenášel nebo převážel chleba a jiné pečivo. Tu stálo zapomenuté prkno, tu trakař. Pobíhali tady kuchtíci, kteří běželi pro zásoby, zametaly tady děvečky. Možná tu zapomněly koště a tamhle nechal strážný halapartnu.

(Úkol pro průvodce: vzbudit v návštěvnicích trochu fantazie, nechat je odpočinout od množství předchozích informací) A teď si představte, že za časů synů Půty Švihovského tady byl dvojnásobný chaos, neboť jej organizovali zároveň dva purkrabí! Teď vám řeknu, jak to tehdy vlastně bylo.

Po smrti nejvýznamnějšího hradního pána Půty Švihovského (†1504) zdělili hrad jeho dva synové Jindřich a Václav. Společně užívali jen kapli, věž, most, vězení, některé sklepy, např. na zelí, dřevěné pavlače a lávky, mlýn pod hradem a příkop okolo předhradí.¹⁰⁵

¹⁰⁴Nad vnitřním nádvořím se dalo procházet mezi některými místnostmi po dřevěných pavlačích, které mohly být opatřeny i schody. Pavlačový systém komunikací lze doložit zazděnými dveřmi a trámky v úrovni vstupu druhé brány ve fasádě jižního paláce.

¹⁰⁵Bratři si rozdělili i město Švihov, každý ke své polovině panství získal i několik vesnic. Jindřich měl ještě město Měčín, 6 vsí a ještě 6 částí zaniklých vsí. Václav, resp. později jeho syn Jan Půta, měl ještě zaniklý dvůr, 11 vsí a polovinu města Přeštic.

Zbytek hradu, ale i panství si bratři rozdělili. Jindřich využíval jižní palác a Václav severní ([ukazovat paži](#)). Rozdělení platilo i pro sklepy, hospodářské budovy, vodní příkopy. Každý měl svůj mlýn, svůj studniční sklep, kuchyni – jednu z nich vám dnes ještě ukážu... A jak už jsem zmínil/a, každému z bratrů se o jeho polovinu hradu a panství staral vlastní purkrabí.

Na obraně hradu se bratři dohodli, a to tak, že bude každý vydržovat jednoho dobrého člověka, který by otevíral most a každý dva hlásné na věžích. A domluvit se dokázali i na přípravě sladu a vaření piva. Společně nechali pečovat o chmelnici, zahradu, ale i vinici u sv. Jiljí.

To vypadá na idylické sourozenecké vztahy, co říkáte? Z počátku tomu asi tak i bylo. Jindřich s Václavem začali dostavovat hradby a bašty, každý ze své poloviny hradu. Když ale Jindřich zjistil, že Václavova strana byla postavena špatně, tak ji nechal Jindřich zbourat a znovu postavit. A spor byl na světě.

Mezi bratry panovala závist. Když jednou přijel Jindřich, královský hofmistr a nejvyšší český kancléř z Uher od krále Vladislava Jagellonského domů do Švihova, zalíbil se Václavovi Jindřichův nový kuní kožich podšitý damaškem. Tak dlouho Václav přemlouval bratra, až Jindřicha donutil, aby mu kožich věnoval výměnou za rybníček.

Asi po pěti letech soužití bratrů, kdy jeden pán překázal druhému, se Václav dnešními slovy psychicky zhroutil a spáchal sebevraždu¹⁰⁶. Jindřich se pak stal poručníkem Václavova syna Jana Půty a na nějaký čas se stal pánem celého hradu. Když Jan Půta dospěl, převzal svoji polovinu hradu zpět a sváry opět začaly.

Jan Půta se postupně zadlužoval, neplatil dluhy, přivlastňoval si, co mu nepatřilo, stěžovali si na něj šlechtici, měšťané a stížnosti se dostaly až ke králi. Do finančních problémů se dostal i Jindřich, který pro samou politiku¹⁰⁷ neměl čas na hospodaření. Postupně Švihovští odprodávali vesnice a dvory, až jim nakonec nezbylo, než prodat i švihovské panství. Jan zemřel v chudobě, neznámo kde, poté,

¹⁰⁶kol. 1510

¹⁰⁷Šlo i o politické nezdary po zvolení Habsburků na český trůn.

co prodal svoji poslední vesnici. Jindřich udržel pro své potomky Horažďovice.¹⁰⁸ Opusťme však raději rodinné sváry a pojďme se podívat, kdo pečoval o bezpečí švihovského panstva.

¹⁰⁸Podobně na tom byli i ostatní sourozenci. A tak jeden ze tří nejbohatších rodů, sňatky spřízněn s potomky krále Jiřího z Poděbrad, byl během jedné generace na mizině.

8) Podkaplí (1 min. - od začátku prohlídky uběhlo cca 25-28 min.)

Uvedení do souvislostí – architektura

Nacházíme se pod hradní kaplí. Tento prostor může působit zvláště. V době stavby hradu to byl zřejmě jen velký zaklenutý prostor, jakýsi průjezd z jihovýchodního parkánu na severovýchodní parkán. Mohl sloužit pro zásobování i pro rychlý přesun zbrojnošů při obraně hradu. Později byl prostor uzavřen zdmi, do kterých byla včleněna velká renesanční okna ([ukázat paží](#)). Prostor měl různá využití, byl přepatrován a zpřístupňován probouráváním dveří ze všech stran. ([Lze ukázat paží otvory s mříží, dubovými dveřmi nebo zazděné dveře pod schodištěm.](#))

Starší vstupní otvory vedou na vnitřní nádvoří – odtud jsme přišli, a další vedou do strážnice a do kanceláře purkrabího. A do těch se nyní podíváme.

(Postupně naved'te skupinu do strážnice a potom po schodech do kanceláře – zde upozornit na schodiště (zejména při sestupování)!)

9) Strážnice (3 min.)

Uvedení do souvislostí – architektura

O dvě patra výše nad touto hvězdicovou cihlovou klenbou je kaple, tedy sakrální prostor. Toto patro ale sloužilo především k obraně hradu. Tuto místnost v baště osvětlují malá gotická okna. Ale je tu také zajímavý otvor pro padací lávku ([ukázat paží](#)). Po lávce mohli strážní nebo zbrojnoši, zkrátka ozbrojená posádka hradu, přejít suchou nohou nad vnitřním vodním příkopem na vnější linii opevnění.

Strážce, zbrojnoši – ozbrojená posádka hradu

Tento prostor členům posádky mohl sloužit jako zázemí. Mohli tu mít zbraně, určitě jste si všimli halaparten ([ukázat paží](#)), ale mohli tu i odpočívat během dlouhé strážní služby, jíst jídlo, které měli na ten den přidělené purkrabím. Čas ve službě si mohli krátit i různými hrami¹⁰⁹. Součástí služby byl také vojenský výcvik k boji a obraně hradu. Jeho součástí mohlo být šermířství, pěstní souboj, střelba, jízda na koni atd. Pro výcvik sice již v té době sloužily ručně psané manuály, ale nejvíce se

¹⁰⁹Oblíbeným krácením dlouhých chvil stráží byly hry – kostky, vrhcáby nebo karty.

strážní a zbrojnoši naučili pravidelným tréninkem se zkušenými vojáky. Ukázkou vyobrazení takového středověkého pěstního souboje si můžete prohlédnout v baště na prvním návštěvnickém okruhu.

Purkrabí a zodpovědnost za práci ozbrojené posádky hradu

Strážní posádku hradu měl na povel purkrabí Dominik. Ten muže ve zbroji nejen verboval do služby, ale také jim prostřednictvím velitele rozkazoval, co bude v konkrétní den jejich úkolem. Posádka se skládala z několika mužů, kteří se střídali ve službě. Někteří bedlivě střežili hrad, jiní např. jeli jako doprovod se spízními vozy pro zásoby, další doprovázeli svého pána Půtu Švihovského na jeho diplomatických cestách, jiní dohlíželi nad plněním robotních povinností, hlídali vězení.

Purkrabí vedle všech dosud zmíněných povinností měl pod kontrolou také ranní otvírání a večerní zavírání bran hradu. Dohlížel tedy i na vrátné, kteří nesměli chybět u všech bran do hradu. Na věžích, v baštách, na hradbách hlídali pěšáci. V noci hlídali hlásní. Ve službě strážní posádky se mnohdy střídali muži z okolních vsí.

Purkrabí hradní posádku vyplácel z přidělených peněz. V den služby musel purkrabí každému členu posádky poskytnout jídlo. V případě, že byl ve službě poddaný, pak plat nedostával, neboť tu sloužil v rámci své robotní povinnosti, ale o hladu ho purkrabí nenechal.

Jak vypadala truhla, ze které purkrabí vyplácel odměnu hradní posádce, uvidíte o patro výše v purkrabské kanceláři.

10) Kancelář purkrabího (3 min.)

Uvedení do souvislostí – architektura

Jsme pořád v baště, přímo nad námi je hradní kaple. Toto patro bašty sloužilo původně také jako strážnice. Strážní chodili na ochozy na hradbách plášťovou chodbou, jejíž jediný pozůstatek můžete vidět nade dveřmi ([ukázat paži](#)). Východ z plášťové chodby uvidíte za chvíli z parkánu.

Purkrabí

Jsme v nainstalované kanceláři purkrabího¹¹⁰. Už jsme si ho během prohlídky mnohokrát zmínili. **Dokázali bychom společně dát dohromady, kdo to vlastně byl?** Od návštěvníků nemusí zaznít definice, jde o to nechat lidi přemýšlet a ukotvit si, co už se během prohlídky dozvěděli. Na závěr shrnout: **Purkrabí byl správce hradu**, resp. celého panství z hlediska bezpečnosti a hospodaření, včetně dozoru nad poddanými při plnění jejich robotních povinností. Zastupoval majitele panství. Purkrabí hájil nejen zájmy svého pána, ale také zájmy poddaných, aby se jim neděla krivda. Mohl kontrolovat například míry ve mlýně nebo v šenku.

S purkrabím uzavírala vrchnost smlouvu. V ní byla uvedená roční suma peněz, která mu byla vyplácena, ale také počet osob, které musel z této částky vydržovat. Dále tam nechyběl výčet naturálií a jiné výhody, které purkrabí užíval ze své pozice. Smlouva mívala v 16. století roční výpovědní lhůtu.

Purkrabí zodpovídal za inventář hradu i panství, účetnictví, vybírání daní, správní dokumenty, podléhali mu panští úředníci, hradní posádka, poddaní. Peníze vybrané z daní mohl Dominik bezpečně zamykat do takovéto okované truhly (**ukázat paží**). Na drobné výdaje mohla sloužit podobná truhlička na stole. **Jiný mobiliář nezmiňovat, je výrazně mladší, jen dokresluje iluzi kanceláře.**

Purkrabí byl povinen vést hospodářství tak, aby neslo užitek, aby vrchnost měla příjem z výnosu. K ruce purkrabímu byl hradní písař. I tomu musel Dominik vyplácet peníze, zajišťovat stravu, ale také naturálie, např. seno pro koně.

Už jsme si zmínili, že purkrabí velel vojenské posádce hradu. A dohlížel také nad vším osazenstvem hradu. Denně musel projít hrad, zkontrolovat jeho stav, dohlédnout na zásobování hradu, ale i na stravování hradního osazenstva, které musel zaopatřovat. Purkrabí nesměl zasednout ke stolu dříve, než všichni dostali řádné množství jídla a pití. A jak se tady na hradě vařilo, si povíme za chvíli v hradní černé kuchyni.

¹¹⁰Nábytek z 18. a 19. století: mimo jiné např. pracovní stůl s malým trezorem a kalamáři, knihovna z 18. století a větší trezor z 19. století.

Upozornit na opatrné sestupování ze schodiště. Nezapomenout u obou místností zavřít trojúhelníkové zámky.

11) Jihovýchodní parkán (3 min.)

Uvedení do souvislostí – architektura, kde jsme, co lze ze zdí vyčíst

Na parkánu je dobré k výkladu použít místo na nároží tak, aby bylo možné ukazovat zpět ke kapli i směrem na kuchyni.

Nacházíme se na parkánu.

Podíváme-li se zpátky na budovu, z které jsme vyšli, všimněte si, že v horním patře jsou gotická okna z kaple, o níž jsem se zmínil/a, a kterou můžete navštívit v rámci prvního návštěvnického okruhu. O patro níže je vidět, zazděný průjezd, který byl osazen již renesančním oknem.

Mezi okny je zazděný vstup. **Vzpomene si někdo z vás odkud, kam vedl? Jde o zazděnou část plášťové chodby (vchod do ní byl vidět kanceláři purkrabího).** Odtud strážci hradu vstupovali na hradby.¹¹¹ To pod vstupem je pozůstatek hradního opevnění. Tady vidíte, do jaké výšky sahaly hradby.

A ještě vyšší byly hradby na druhé straně. **Pamatujete, jak jsem vám na nádvoří ukazoval/a tu 17 m vysokou hradbu?** Teď stojíme na její druhé straně. Místo mezi vnitřní (**ukazovat paží**) a vnější hradbou (**ukazovat paží**), už všichni víme, se označuje jako parkán. Tudy byl možný bezpečný a rychlý průchod obránců po celém obvodu hradu. Švihov byl ve své době jedním z nejlépe opevněných hradů.

prevét

Dál budeme pokračovat podél jižního paláce jednoho z bratrů (Jindřicha Švihovského) ke kuchyni. Ten výklenek, který z paláce vystupuje, to je prevét, čili středověký záchod. Kdo by ho chtěl vidět shora, musí navštívit první návštěvnický okruh.

¹¹¹Na stěně jižního paláce v nejvyšším patře (**ukazovat paží**) je zazděný vchod do spojovací kryté chodby vedoucí do zelené bašty. Obránci mohli přebíhat z paláce na hradby a zpět.

Výlevka

Před vstupem navnadit/natěšit návštěvníky na vrchol prohlídky.

Před námi je poslední místnost naší prohlídky. Než však vstoupíme do černé kuchyně, všimněte si pozůstatků obvodové zdi. Původní kuchyně byla zhruba dvakrát větší než dnes. Otvor ve zdi sloužil jako výlevka.

Díky pracovitému purkrabímu, který se postaral o zásobování hradu, se můžeme nyní podívat do hradní kuchyně, co se z bohatých zásob dalo na konci středověku uvařit.

12) Kuchyně (5 min.)

Po vstupu všech osob do místnosti uzamkněte vchodové dveře. Uzamčení ověřte pokusem o otevření klikou – při špatném uzamknutí hrozí krádež nebo poškození předmětů, protože prostor není jinak chráněn.

Dbejte zvýšené pozornosti, aby se návštěvníci nedotýkali vystavených předmětů.

Černá kuchyně Jindřicha Švihovského

Nacházíme se v **černé kuchyni** Jindřicha Švihovského. Jeho bratr Václav měl vlastní kuchyni pro svou rodinu na druhé straně hradu.

Setkal se již někdo z vás s označením „černá“ kuchyně? Černé kuchyni se takto přezdívalo podle zčernalých stěn obarvených kouřem vystupujícím z otevřeného ohniště.

V této černé kuchyni se vařilo jen pro panstvo. Kuchyně pro čeládku byla v dnešních hospodářských budovách na nádvoří.

Stolokrb

Dnes je srdcem našich kuchyní doma sporák, na kterém vaříme, pečeme, smažíme. Je buď elektrický, nebo plynový. Ve středověku bylo základem kuchyně ohniště. Tady na hradě stál uprostřed kuchyně tzv. stolokrb. Má dvě části – na jedné byl rozdělaný otevřený oheň a na druhé byl umístěný rošt (vrchní cihly se daly sundat). Nad otevřeným ohněm se vařilo na kovových nebo keramických trojnožkách, nebo v různých kotlících (ukázat paží na police podél stěn).

Kuchař

Kuchyni kraloval kuchař – kuchmistr, ve středověku jím byl obvykle muž¹¹². Kuchař se každý den domlouval s purkrabím a sklepníkem na tom, co bude vařit a jaké k tomu potřebuje ze sklepa do kuchyně nanosit zásoby. Pro panstvo vařil kuchař obvykle dvakrát denně. První jídlo bylo kolem desáté a druhé mezi čtvrtou a šestou hodinou. Snídalo se jen v létě, když lidé vstávali dříve.

Jídlo

Co se tu tak mohlo na přelomu 15. a 16. století vařit? Základem středověké kuchyně byly kaše. Kuchařské návody z 15. století uvádí dokonce 46 různých druhů kaší. Byly masové, moučné, zeleninové nebo ovocné.

Neméně důležité byly husté polévky, které se svou konzistencí blížily kaši. Hovězí nebo kuřecí vývar se doporučoval nemocným, slabým a starým lidem nebo ženám po porodu.

Důležitou součástí jídelníčku byly také luštěniny jako hrách a čočka.¹¹³ Z hrachu se připravovaly slavnostní, obyčejné i postní pokrmy, které byly slané i sladké.

Středověké jídlo si nelze představit bez masa, jímž se ale rozhodně neplýtvalo. Maso se samozřejmě kořenilo. Z koření se užívalo především to, které u nás bylo běžně dostupné, tzn. vypěstované (kmín, kopr, pelyněk, rozmarýn, máta, majoránka ad.), ale na bohatém dvoře nechyběly ani cizokrajné druhy koření (skořice, hřebíček, muškátový oříšek, pepř).

K masu se podávaly různé omáčky, ve kterých se máčely placky nebo chléb. Na stole nesměly chybět sýry a ovoce¹¹⁴.

¹¹²Nebylo ničím neobvyklým, pokud šlechtici poslali své kuchaře „na zkušenou“ do kuchyní jiných šlechtických sídel.

¹¹³POZOR! Fazole byla do Evropy přivezená až v 16. století.

¹¹⁴Ovoce se uchovávalo čerstvé ve sklepech nebo se sušilo.

Pouze pokud potřebujete vyplnit čas, návštěvníci si stále prohlížejí: Postupně se na slavnostních tabulích pro panstvo začaly objevovat různě kořeněné paštiky, zavařeniny, cukrářské výrobky, subtropické ovoce...

Především ve slavnostní dny se peklo sladké pečivo, jako např. koláče s medem a mákem, mazance z bílé mouky, velmi oblíbené byly i perníky. Sladilo se medem.

Starý recept

A co bylo takovou lahůdkou ve středověké kuchyni? Například veverka vařená v hovězí polévce a podávaná s různými omáčkami a samozřejmě žitnými plackami.

Rozloučení

Vážení návštěvníci, touto bezesporu chutnou krmí končíme naši procházku s purkrabím. Během prohlídky jsme zjistili, že hrad nejsou jen reprezentativní sály, ale že k nim patří také zázemí šlechtického sídla, že na hradě nebydlel jen jeho pán, ale žila a pracovala tu i řada jeho poddaných a že zásobovat hrad a krmít celé osazenstvo hradu měl na starosti purkrabí, jehož práce rozhodně nebyla nijak snadná.

Pokud se chcete dozvědět víc o Půtovi Švihovském, tak navštivte náš první návštěvnícký okruh. Část jeho panství z ptačí perspektivy můžete vidět po výstupu na věž.

Děkuji vám za pozornost a přeji vám krásný zbytek dne.

Při odchodu je nutné ověřit dobré uzamknutí dveří.

6 ZÁVĚR

Předkládaná práce pojednává o volnočasových aktivitách na třech typech vybraných památkových objektů v Plzeňském kraji, které jsou ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích.

Nejprve jsem se snažila o stručné informativní shrnutí vývoje památkové péče u nás, neboť počáteční záchranou architektonického dědictví byl vlastně položen základní kámen k možnosti trávení volného času na památkových objektech v současnosti.

Z důvodu orientačně přehlednějšího uchopení problematiky trávení volného času v minulosti bylo nutné, abych nastínila také historický vývoj hradu Švihov, zámku Manětín a kláštera Kladruby u Stříbra. Záměrem mé práce nebylo, aby se vymezovala pouze na shromažďování údajů o veřejnosti přístupných památkových objektech, ale důraz jsem kladla na analýzu rozdílů a rozmanitostí běžného života v odlišných typech dobových sídel do kontextu odrážejícím se nejen v druzích staveb, ale zejména v době poplatné jejich vzniku.

Navržený rámcový plán pro aktivní trávení volného času odpovídá nabídce možného potenciálu vhodného zázemí pro realizaci s cílem zajištění nejen kvality ale i komfortu návštěvníků.

Na závěr je možné konstatovat, že zpracovaný projekt nově upravené průvodcovské trasy na hradě Švihov přispěje nejen k propagaci tohoto středověkého sídla, ale především k odpočinku i samovolné edukaci návštěvníků s přihlédnutím ke zdejším prostorám.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

7.1 Archivní fondy

Archiv Biskupství plzeňského, fond Chříč, *Catalogus Cleri Archidioeceseos Pragensis*, Praha 1948.

Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni: Stavebně historický průzkum hrad Švihov, Stavebně historický průzkum zámek Manětín, Praha, SÚRPMO 1975.

Archiv Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni: Stavebně historický průzkum zámek Manětín, Praha SÚRPMO 1975.

7.2 Tištěné prameny

Kronika regionu Kralovicko – Manětínsko – Plasko, roč. 2, č. 3.

Průvodcovský sylabus – Vodní hrad Švihov, České Budějovice 2019.

Průvodcovský sylabus – Státní zámek Manětín, České Budějovice 2018.

Průvodcovský sylabus – Klášter Kladruby, České Budějovice 2015.

Časopis Šumavan č. 4.

7.3 Monografie

BÍGL, Zdeněk. *České země za posledních Přemyslovců*. Praha: Albatros, 1999. ISBN 80-00-00778-9.

DVOŘÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí: Barokní sloh*. Praha: Levné knihy, 2005. ISBN 80-7309-275-1.

HAVLŮJOVÁ, Hana, HUDEC, Petr, INDROVÁ, Martina a kol. *Památky nás baví 1. Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-6-2.

HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha: KSSPPOP Středočeského kraje, 1980. ISBN nevedeno.

HOCH, Aleš. *Svět středověkých her*. Katalog výstavy. Praha: Carter Reploplus s.r.o., 2020. ISBN 978-80-7247-164-5.

KAPLÁNEK, Michal. *Čas volnosti – čas výchovy*. Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.

KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-140.

KOTYŠKA, Václav. *Úplný místopisný slovník království českého*. Praha: Bursík, Kohout, 1895. ISBN neuvedeno.

KRČEK, Jakub. *Rušení klášterů na Plzeňsku, Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013. ISBN 978-80-261-0250-2.

KUČA, Karel. *Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu*. Praha: NPÚ, 2009. ISBN 978-80-87104-44-6.

MAŠEK, Petr. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta 2003, 3. vyd. ISBN 80-204-1049-X.

MATUŠKOVÁ, Martina. *Manětín*. Plzeň: Národní památkový ústav, ÚOP, 2006. ISBN neuvedeno.

PAVELEC, Petr, GAŽI, Martin, HAJNÁ, Milena. *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2020. ISBN 978-80-87890-31-8.

PAVELEC, Petr., SLAVKO, Pavel. *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků – I*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-87890-16-5.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník království českého*. Praha, Bursík, Kohout, rok vydání a ISBN neuvedeno.

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas, vybrané kapitoly*. Praha: Karolinum, 2005. 2. vydání. ISBN 80-246-1039-6.

SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno, 1930. ISBN 80-210-1007-X.

ŠEFCŮ, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3120-9.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

VANÍČEK, Vratislav. HROCHOVÁ, Věra. SMETÁNKA, Zdeněk. *Historie středověk*. Praha: Scantia, 1995. ISBN: 80-85827-85-9.

VAVŘÍNOVÁ, Valburga a kol. *Volný čas objektivem šlechty*. Praha: Národní památkový ústav, edice Svědectví fotografie, 2016. ISBN 978-80-7480-071-9.

VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Praha: Libri, 1994. ISBN 80-901579-2-0.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Život ve středověku*. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01701-3.

WAGNER. V. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*, Praha: NPÚ, 2005. ISBN 80-86234-72-X.

WIRTH, Zdeněk. *Umělecké památky Čech*. Praha, 1957. ISBN neuvedeno.

SBORNÍK Příspěvků ze semináře, Manětín 05/1996. *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn*. Muzeum a galerie severního Plzeňska.

7.4 Elektronické zdroje

Webová stránka: <http://elearning.historickededictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/zahradni-architektura>, citováno dne 23. 2. 2022.

Webová stránka: <http://elearning.historickededictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/zahradni-architektura>, citováno dne 27. 2. 2022.

Webová stránka: <http://www.svihov.cz/index.php?page=1001&lag=&lang=cz>, citováno dne 15. 2. 2022.

Webová stránka: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:69e8c8e0-de43-11ea-a0d6-5ef3fc9bb22f>, citováno dne 20. 2. 2022.

Webová stránka: <https://cesky.radio.cz/manetinska-hrabenka-marie-gabriela-dvacetileta-vdova-ctyri-deti-a-panstvi-8214255>, citováno dne 24. 1. 2022.

8 ABSTRAKT

ŠMAUSOVÁ, I. Volnočasové aktivity na vybraných památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích. České Budějovice 2022. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Weis.

Klíčová slova: hrad, zámek, klášter, volný čas, šlechta, mniši, návštěvníci, prohlídková trasa

Práce se zabývá shrnutím volnočasových aktivit na vybraných památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správě v Českých Budějovicích. Popisuje rozdílný život na třech odlišných typech historických sídel a stručně shrnuje historii hradu Švihov, kláštera Kladruby a zámku Manětín. Návrhy jednotlivých rámcových plánů pro trávení volného času na uvedených objektech jsou obsaženy v samostatné kapitole. Finální konkrétní projekt řeší prohlídkovou trasu na hradě Švihov.

9 ABSTRACT

ŠMAUSOVÁ, I. Leisure activities on selected monument buildings administrated by the National Monument Institute, Territorial Monument administration in České Budějovice. České Budějovice 2022. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education. Thesis supervisor: M. Weis.

Keywords: castle, mansion, monastery, leisure time, aristocracy, monks, visitors, guided sight-seeing tour

The thesis recapitulates leisure-time activities on selected historic sites administered by the National Heritage Institute, Regional Historic Sites Management in České Budějovice. It describes the life in three different types of historic residences – Švihov Castle, Kladruba Monastery and Manětín Mansion, concisely summing up their history. Suggestions concerning the particular general plans for spending leisure time on the mentioned sites are contained in a separate chapter. The final specific project offers a solution to the guided sight-seeing tour of Švihov Castle.

10 PŘÍLOHY

Autorem příloh č. 1 a č. 2 je Ida Schwarzenbergová, provdaná Lažanská.

Příloha č. 1 – Portrét dvou děvčátek. Amatérská šlechtická kresba v duchu romantismu. Datováno: 1886. Vytvořeno dle starší předlohy.

Příloha č. 2 – Portrét sedícího dítěte v kočárku, kterým je Karel Jan Lažanský. Typické dílo nadané malířky se smyslem pro detail. Autorem je jeho matka Ida. Datováno: 1888.

Příloha č. 3 – Obrázek zachycuje Jana Karla Lažanského (1857–1932), otce Karla Jana viz příloha č. 2 v dětském věku. Malba na papíře v oválném rámu zhotovena kombinovanou technikou barvou akvarelu a kresbou tužkou. Autor není uveden. Datováno: 1858.

Zdroj: NPÚ ÚPS v Českých Budějovicích.

Příloha 1

Příloha 2**Příloha 3**